

IZVJEŠTAJ

O AKTIVNOSTIMA PO OSNOVU ČLANSTVA U SVJETSKOJ TRGOVINSKOJ ORGANIZACIJI (STO) I PRIMJENE CEFTA 2006 I SPORAZUMA O SLOBODNOJ TRGOVINI SA EFTA ZEMLJAMA

1. UVODNE NAPOMENE

Svjetska trgovinska organizacija (STO) predstavlja najširi forum za vođenje pregovora o liberalizaciji međunarodne trgovine u svim njenim segmentima. Osnovana je 1995. godine, na temeljima GATT-a, čime je stvorena pravna i institucionalna osnova za obezbjeđenje nesmetanog protoka roba, usluga, trgovinskih aspekata intelektualne svojine i kapitala. Jedina je Organizacija koja definiše međunarodna trgovinska pravila. Broj članica, kao i zemalja koje nastoje da to budu, ukazuje na značaj članstva u ovoj Organizaciji. STO trenutno broji 164 članica³, iz čega proizilazi da se bez članstva u STO ne može govoriti o punoj integraciji zemlje u međunarodne trgovinske tokove.

Crna Gora je decembra 2004. godine podnijela zahtjev za samostalno pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Pregovori za članstvo u STO vođeni su u dijelu multilateralnih pregovora, u okviru sastanaka Radne grupe. U vezi sa navedenim, održano je osam sjednica Radne grupe (RG). Na poslednjem sastanku RG je usvojila set pristupnih dokumenata⁴ čime je njen mandat zaključen. Ovom prilikom je utvrđeno da je Crna Gora u potpunosti uskladila svoja trgovinska pravila sa pravilima STO. Pored sastanaka RG, pregovori su vođeni i na bilateralnom i plurilateralnom nivou. Jedini plurilateralni pregovori su održani vezano za domaću podršku poljoprivredi i izvozne subvencije, dok su bilateralni pregovori vođeni i zaključeni sa: EU, Kinom, Švajcarskom, Norveškom, Brazilom, Kanadom, Japanom, SAD-om, El Salvadorom, Hondurasom i Ukrajinom. Ministarska konferencija je tokom osmog sastanka odobrila prijem Crne Gore u Organizaciju. Protokol o pristupanju potpisan je 17. decembra 2011. godine u Ženevi i Crna Gora je, trideset dana od dana dostavljenja ratifikacionog instrumenta, 29. aprila 2012. godine postala 154. članica STO.

Trgovinska politika, svih članica, pa i Crne Gore određena je članstvom u STO. Tokom pregovora preuzeta je i obaveza pristupanja plurilateralnim sporazumima. U skladu sa pomenutim, a nakon sticanja punopravnog članstva, Crna Gora je pristupila Sporazumu o trgovini civilnim vazduhoplovima – CV (2012. godine) i Ministarskoj deklaraciji o trgovini proizvodima informacione tehnologije - ITA (2012. godine). Tokom 2016. godine, dodatno je liberalizovan pristup tržištu roba u dijelu proizvoda informacione tehnologije (ITA / ITA2) i civilnih vazduhoplova (Uredba o izmjenama Uredbe o carinskoj tarifi za 2016. godinu, "Sl. list CG", broj 46/16). Takođe, u julu 2015. godine, Crna Gora je postala 44. članica Sporazuma o vladinim nabavkama (GPA), kao prva zemlja koja je pristupila ovom plurilateralnom Sporazumu nakon njegove revizije 2014. godine. Vezano za dalju implementaciju multilateralnog sporazuma i pravne tekovine iz oblasti intelektualne svojine, Crna Gora je postala potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine – TRIPS (Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS, Službeni listu Crne Gore- Međunarodni ugovori", broj 6/2013 od 24. jula 2013. godine). Pomenute realizovane obaveze, su definisane Izvještajem Radne grupe, kroz tzv. spisak obavezujućih paragrafa⁵. Osim pobrojanog, ostale obaveze imaju kontinuiran karakter i odnose se na dalju implementaciju pravne tekovine STO, izvještavanje i dostavljanje notifikacija. U skladu sa pomenutim, svi nadležni resori su upoznati sa spiskom obavezujućih paragrafa, kao i potrebom da se kroz novu legistativu ne uvode nova ograničenja u odnosu na

³ Izvor: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

⁴ Izvještaj Radne grupe, Nacrt Liste koncesija, Nacrt Liste specifičnih obaveza u uslugama, Nacrt Odluke Ministarske konferencije i Nacrt Protokola o pristupanju.

⁵ Iste su navedene/pobrojane u paragrafu 281 Izvještaja.

već dogovoreno. Takođe, u kontekstu implementacije obaveze, na sastanku STO Tijela za pregled trgovinskih politika, članice su izrazile zadovoljstvo napretkom koji je Crna Gora ostvarila od pristupanja, a naročito u dijelu ispunjavanja međunarodno preuzetih obaveza.

Kada je u pitanju Sporazum o izmjeni i pristupanju Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA 2006), isti je potpisan u Bukureštu 19. decembra 2006 godine i stupio na snagu 22. novembra 2007. godine. Potpisnice CEFTA 2006 su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Srbija, UNMIK/Kosovo i Hrvatska koja je 1. jula 2013. godine postala 28. članica EU, čime je istupila iz istog. Sporazum CEFTA 2006 je moderan i sveobuhvatan sporazum kojim je postepeno liberalizovana trgovina robama, a 2015. godine su ukinute poslednje kvote u trgovini poljoprivrednim proizvodima.

Evropsko udruženje slobodne trgovine (EFTA) je međunarodna organizacija osnovana Štokholmskom deklaracijom 1960. godine, čiji cilj je bio stvaranje zone slobodne trgovine. Ulaskom pojedinih članica udruženja u EU njihovo članstvo u EFTA-i je prestalo, tako da udruženje danas čine Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska. Sporazum o slobodnoj trgovini Crne Gore sa EFTA zemljama potpisan je 14. novembra 2011. godine, a na snagu je stupio tokom 2012. godine. Pored osnovnog teksta koji je potpisan između Crne Gore i svih zemalja EFTA-e, potpisani su i bilateralni sporazumi o poljoprivredi. Predmet Sporazuma su industrijski, poljoprivredni i prerađeni poljoprivredni proizvodi, ribe i ostali morski proizvodi. Istim je liberalizovan značajan dio trgovine između strana, i EFTA zemlje su odobrile asimetrične koncesije u korist Crne Gore.

Izveštaj o aktivnostima po osnovu članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) i primjene CEFTA 2006 i Sporazuma o slobodnoj trgovini sa EFTA zemljama, ima za cilj da pruži pregled tekućih aktivnosti i aktivnosti u prethodnoj godini. U skladu sa pomenutim, dalje u tekstu dat je pregled aktivnosti.

2. SVJETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA I CRNA GORA

2.1. XI Ministarska konferencija STO

Ministarska konferencija (MK) je najviši organ STO. Čine je predstavnici svih zemalja članica. Ovlašćena je da preduzima mjere neophodne za funkcionisanje Organizacije i donosi odluke o svim pitanjima koja su regulisana multilateralnim trgovinskim sporazumima. Sastanci Ministarske konferencije, održavaju se najmanje jednom u dvije godine i odluke se donose konsenzusom⁶. Od osnivanja STO, održano je jedanaest konferencija.

Poslednja Ministarska konferencija, održana je u periodu od 10 – 13. decembra 2017. godine, u Buenos Airesu, Argentina. Ista se odvijala u izrazito složenim okolnostima, imajući u vidu različite stavove članica STO. Konferencija je počela i završila se bez približavanja stavova o osnovnim pregovaračkim i funkcionalnim pitanjima. Ovo posebno po pitanju Doha runde pregovora i Doha razvojne agende (DDA)⁷ i to da li je ista još uvijek moguća ili je već prevaziđena, kao i da li treba otvoriti nove pregovaračke teme kako bi STO ostala centralna institucija multilateralnog trgovinskog sistema. U skladu sa pomenutim EU je tokom Konferencije

⁶ U skladu sa odredbama Sporazuma o osnivanju STO, značajno mjesto u organizacionoj strukturi zauzima i Generalni savjet, koji rukovodi radom Organizacije i donosi odluke u okviru smjernica koje odredi Ministarska konferencija. Sastaje se redovno, obično jednom u dva mjeseca. Zadužen je za funkcionisanje STO-a u periodima između dva sastanka Ministarske konferencije, djeluje u njeno ime i odgovara joj za svoj rad.

⁷ Članica STO su i dalje podijeljeni na one za koje je STO okvir pregovora definisanih prije gotovo 20 godina kroz DDA/Doha razvojnom agendom i one koji žele relevantnost STO na novim temama. Više informacija o DDA na https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm

pokušala da otvori nove pregovaračke teme, kao što su elektronska trgovina, jačanje domaće regulative u sektoru usluga, unapređenje olakšica za mala i srednja preduzeća, te uvođenja u okviru STO tema "olakšica u sektoru investicija" polazeći od činjenice da je napredak međunarodne trgovine vezan za investicije jer su trgovina i investicije dvije strane iste medalje.

Konferencija je zatvorena 13. decembra 2017. godine. U završnoj izjavi predsjedavajuća, ministarka Susana Malcorra, izrazila je podršku multilateralnom trgovinskom sistemu i ukazala na značaj usvojenih odluka, posebno sa aspekta integracija najmanje razvijenih zemalja i pozdravila osnivanje Radne grupe za pristupanje Južnog Sudana STO-u. Napomenula je da je očigledno postojanje razlika u viđenjima Doha razvojne agende koje zemlje u razvoju smatraju ključnim za postizanje održivog i inkluzivnog rasta. Takođe, napomenula je da se multilateralni trgovinski sistem nalazi na raskrsnici i da je neophodno definisati oblasti od zajedničkog interesa u cilju napretka u pitanjima koja su i dalje otvorena.

Generalni direktor STO, Roberto Azevêdo, je između ostalog naveo da je nakon MK razumijevanje međusobnih pozicija članica bolje, kao i da se rad na otvorenim pitanjima nastavlja. Podsjetio je da su članice tokom plenarnih sesija iskazale bezrezervnu podršku multilateralnom trgovinskom sistemu, i pozvao da ta podrška bude sprovedena u djelo, pri čemu je neophodan fleksibilan pristup rješavanju problema.

XI MK završila se donošenjem sljedećih odluka:

- *Ministarska odluka o subvencijama u sektoru ribarstva* - Istom je definisano da će se pregovori u sektoru ribarstva nastaviti i da će Sporazum biti pripremljen do naredne MK. Glavni cilj ovog sporazuma je ukidanje subvencija koje se mogu dovesti u vezu sa prelovom, kao i potpuna eliminacija subvencija za nelegalni i neregulisani ribolov⁸;
- *Ministarska odluka o elektronskoj trgovini* kojom se jača rad postojeće Radne grupe i produžava već postojeći moratorijum na uvođenje carina na elektronsku trgovinu do 2019⁹;
- *Ministarska odluka vezana za Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS)* - Odluka se odnosi na zemlje koje još nijesu ratifikovale izmjene Sporazuma TRIPS¹⁰. Crna Gora je postala potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS, Službeni listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", broj 6/2013 od 24. jula 2013. godine).
- *Ministarska odluka o Radnom programu za male ekonomije* kojom se zadužuje Savjet za trgovinu i razvoj da organizuje posebnu sesiju na temu izazova za male ekonomije i prati njihov razvoj¹¹;
- *Osnivanje radne grupe za pristupanje Južnog Sudana STO-u*¹².

Način implementacije i nadležni resori

Polazeći od obuhvata donešenih odluka na XI Ministarskoj konferenciji, kao i da je Crna Gora je postala potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS, iste za Crnu Goru u ovoj fazi nemaju novih obavezujućih elemenata. Međutim, značajno je napomenuti da je na Konferenciji donijeta Odluka (*Ministerial Decision on Fisheries Subsidies*) koja predviđa da se pregovori u sektoru ribarstva nastave i da izmijenjeni Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama bude pripremljen do naredne Konferencije (2019.

⁸ Ministerial Decision on Fisheries Subsidies

⁹ Work Programme on Electronic Commerce

¹⁰ TRIPS non-violation and situation complaints.

¹¹ Work Programme on Small Economies

¹² The creation of the working party on accession for South Sudan

godine). Ovo posebno je bitno imajući u vidu da je i pored različitih stavova članica, STO institucija u kojoj se konstantno vode pregovori o unaprjeđenju trgovine i u tom smislu članice imaju obavezu usaglašavanja svojih trgovinskih politika i legislative sa STO sporazumima, deklaracijama i odlukama. U kontekstu Crne Gore i aktelnih pregovora, pomenuta Ministarska odluka je značajna. U pitanju su pregovori članica o izmjeni Sporazuma o subvencijama i kompenzatornim mjerama, gdje se pregovara o ukidanju subvencija u sektoru ribarstva, a koje se prije svega odnose na nelegalni ribolov i jačanje flote. Vezano za pomenuto, Crna Gora je uzela aktivno učešće, gdje su čvrsto zastupani nacionalni interesi u cilju daljeg razvoja ribarstva. Takođe, treba pomenuti i pregovore o izmjeni STO Sporazuma o poljoprivedi, koji su u ranoj fazi, imajući u vidu da je važan aspekt pregovora domaća podrška poljoprivredi (AMSa) gdje je moguće smanjenje AMSa za razvijene zemlje.

U skladu sa gore pomenutim, a imajući u vidu pregovore o trgovini koji se vode u okviru STO, potrebno je da Stalna Misija Crne Gore pri UN i drugim međunarodnim organizacijama u Ženevi, uzme aktivno učešće u radnim tijelima STO i pregovorima, posebno sa aspekta eventualnog preuzimanja dodatnih obaveza i jačanja tržišnih mogućnosti za crnogorske privrednike. Imajući u vidu nadležnost Ministarstvo ekonomije¹³, neophodno je da Misija koontinutirano izvještava Ministarstvo o aktivnostima članica u okviru STO. Takođe, vezano za pregovore u sektoru ribarstva i poljoprivrede, potrebno je pored aktivnog učešća Misije, učešće i ekspertskog tima Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, kako bi se tokom pregovora zaštitili interesi Crne Gore.

2.2. Prvi Pregled trgovinskih politika

Pregled trgovinskih politika – TPR (Trade Policy Review) jedna je od funkcija STO-a definisana članom III STO Sporazuma. Sprovodi se periodično u skladu sa principom transparentnosti, a prema unaprijed utvrđenoj proceduri sa ciljem praćenja primjene obaveza koje proizlaze iz relevantnih sporazuma i onih koje su preuzete u pristupnim pregovorima. Pored pomenutog, cilj TPR je i upoznavanje članica sa najznačajnijim trgovinskih, ekonomskim i monetarnim politikama. U svrhu sprovođenja pregleda osnovano je Tijelo za praćenje trgovinskih politika (TPRB). Četiri članice sa najvećim učešćem u svjetskoj trgovini (SAD, EU, Japan i Kina) su predmet pregleda TPRB-a svake dvije godine. TPR za narednih 16 članica vrši se na svake četiri godine, a za ostale na svakih šest godina, s tim što je moguće produžavanje perioda za najmanje razvijene zemlje i zemlje u razvoju¹⁴. Članice STO su jula 2017. godine su usvojile Odluku, kojom je Mehanizam za pregled trgovinskih politika izmijenjen na način što su periodi izvještavanja, po grupama članica, produženi za po jednu godinu.

Osnov za pregled trgovinskih politika su Izvještaj Sekretarijata (*Reports by the Secretariat*) i Izvještaj Vlade (*Reports by the Government*). Izvještaj Sekretarijata nastoji da prikaže pregled trgovinskih politika, mjera i trendova u periodu od posljednjeg Izvještaja, što je u slučaju Crne Gore od datuma pristupanja STO-u jer se po prvi put radi ovaj dokument. Dokument se sastoji iz četiri poglavlja, i to: Poglavlje 1 – Ekonomski ambijent; Poglavlje 2 – Trgovina i investicije; Poglavlje 3 – Trgovinska politika i praksa po mjerama; Poglavlje 4 – Trgovinska politika i praksa po sektorima. Vladin izvještaj ima za cilj da pruži sažet opis najznačajnijih ekonomskih i monetarnih politika po sektorima i mjerama. Usmjeren je na ključne i buduće aktivnosti Vlade, ali i razvojne projekte u različitim sektorima. Oba izvještaja, sa pratećim dokumentima, nakon okončanja

¹³ Ministarstvo ekonomije je institucija koja prema Zaključku Vlade 06-1698/4 od 30. avgusta 2012. godine prati realizaciju preuzetih obaveza vezano za članstvo u STO.

¹⁴ Jula 2017. godine usvojena je Odluka, kojom je Mehanizam za pregled trgovinskih politika izmijenjen na način što su periodi analize po grupama članica produženi za po jednu godinu. Pomenuta Odluka će se primjenjivati od 1. januara 2019. godine.

pregleda se objavljuju kao zvanični STO dokumenti i koriste kao izvori informacija o članici, koja je predmet pregleda. Izvještaji se takođe dostavljaju i Ministarskoj konferenciji na uvid.

Način implementacije i nadležni resori

TPR je jedna od najznačajnijih aktivnosti nakon pristupanja Crne Gore STO-u. Polazeći od dinamike procesa pridruživanja EU, ovo će vjerovatno biti i poslednji sastanak na kome će se razmatrati trgovinska politika i prakse Crne Gore jer će članstvom u EU iste biti razmatrane u okviru EU.

Sastanak Tijela za pregled trgovinskih politika STO, kao završna faza TPR procesa, održan je u Ženevi (Švajcarska) 11 - 13. aprila 2018. godine. Istom su predhodili složen proces interresorne saradnje, izvještavanja, pripeme informacija, dostavljanja komentara, kao i dvije posjete STO eksperata kojom prilikom je organizovan veliki broj sastanaka. Tokom samog TPRB sastanka, 28 država članica STO uzelo je učešće u diskusiji izražavajući zadovoljstvo napretkom koji je Crna Gora ostvarila u periodu od pristupanja STO-u, naročito u smislu ispunjavanja međunarodno preuzetih obaveza. TPR je formalno otpočeo u februaru 2017. godine, a završen je u maju 2018. godine dostavljenjem odgovora na naknadno dostavljena pitanja članica STO. Pitanjima je obuhvaćen veliki broj različitih oblasti uključujući trgovinske olakšice, podsticaje za investitore, uvozne i izvozne dozvole, telekomunikacije, SPS mjere, konkurenciju, finansijske usluge i sl. Članice su imale pravo da dostavljaju pitanja na oba izvještaja, u pisanoj formi i *on-line*. Značajno je napomenuti da je Crna Gora prva članica koja je za pitanja i odgovore koristila i *on-line* sistem, što je od strane ostalih članica ocijenjeno veoma pozitivno. Dobijeno je ukupno 217 pitanja, i to na Izvještaj Sekretarijata 184 pitanja i na Izvještaj Vlade 33.

Detaljan Izvještaj sa prvog pregleda trgovinskih politika Crne Gore dat je u prilogu **(Prilog 1)**.

Kratak pregled aktivnosti, u cilju realizacije TPR procesa, dat je dalje u tekstu.

Pregled aktivnosti	Period / datum
Zahtjevi STO Sekretarijata za dostavljanje informacija i crnogorske legislative.	Od februara 2017. godine zaključno sa decembrom 2017. godine (U pitanju je složen proces izvještavanja, dostavljanja komentara i informacija.)
Prva posjeta STO eksperata	25 – 28 april 2017. godine
Druga posjeta STO eksperata	27. novembra – 1. decembra 2017. godine
Vlada Crne Gore usvojila Informaciju o prvom pregledu trgovinskih politika u okviru Svjetske trgovinske organizacije, koju je dostavilo Ministarstvo ekonomije.	Sjednica Vlade od 30. novembar 2017. godine (Zaključak broj 07-3637 od 7. decembra 2017. godine)
U skladu sa Zaključkom Vlade br. 07-3637, Ministarstvo ekonomije je formiralo Radnu grupu za sprovođenje procesa pregleda trgovinskih politika, praćenje i implementaciju pravne tekovine STO i obaveza preuzetih članstvom u STO.	Broj Rješenja 69-1004/2017-7 od 28. decembra 2017. godine
Nj.E. Ambasador Lihtenštajna Peter Matt imenovan za diskutanta. Diskutant otvara raspravu na sastanku TPR, a imenuje ga predsjedavajući TPRB-a, u konsultaciji sa članicama, i u skladu sa utvrđenim procedurama izbora diskutanta.	6. februar 2018. godine

Usvojen Izvještaj Vlade (dostavilo Ministarstvo ekonomije)	11. januar 2018. godine (br. Zaključka Vlade 07-4033 od 18. januara 2018. godine). Dokument je nakon prevođenja dostavljen Sekretarijatu STO 24. januar 2018. godine.
STO Sekretarijat poslao izvještaje na prevođenje na španski i francuski jezik ¹⁵ .	31. januara 2018. godine
Izvještaj Vlade i Izvještaj Sekretarijata distribuirani članicama STO	7. mart 2018. godine
Usvojena Platforma za učešće crnogorske delegacije na sastanku TPRB-a (dostavilo Ministarstvo ekonomije)	22. mart 2018. godine (broj Zaključka Vlade 07-1071 od 29. marta 2018. godine)
Crna Gora dostavila komentare na Izvještaj Sekretarijata. U pitanju je ustaljena praksa članica STO (Ministarstvo ekonomije je u koordinaciji sa nadležnim resorima pripremlilo komentare na pomenuti Izvještaj)	4. april 2018. godine
Sastanak Tijela za praćenje trgovinskih politika	11 – 13. april 2018. godine
Dostavljeni odgovori na pitanja članica STO (TPR formalno okončan)	Zaključno sa 9. majom 2018 godine dostavljeni su svi odgovori na pitanja članica STO. <u>Značajno je napomenuti da je rok za dostavljanje istih bio 13. maj 2018. godine, kada je formalno proces i okončan.</u>

Ministarstvo ekonomije (kao institucija koja prema Zaključku Vlade 06-1698/4 od 30. avgusta 2012. godine prati realizaciju preuzetih obaveza vezano za članstvo u STO) je u saradnji sa nadležnim resorima, koordiniralo aktivnosti na pripremi i učešću na sastanku TPRB-a.

Polazeći od relevantnih Sporazuma STO, Izvještaja Sekretarijata i Izvještaja Vlade, najveći broj oblasti obuhvaćenih TPR-om su u nadležnosti¹⁶: Ministarstva ekonomije, Ministarstva finansija, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, a tiču se i podataka koji su u nadležnosti Centralne banke i Zavoda za statistiku. Ostali vladini resori i institucije koji su nadležni za sprovođenje procesa pregleda trgovinskih politika su: Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo nauke, Ministarstvo kulture, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo sporta, Ministarstvo evropskih poslova, Poreska uprava sa CRPS, Agencija za duvan, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Institut za standardizaciju, Zavod za metrologiju, Akreditaciono tijelo, Uprava za inspeksijske poslove, Agencija za promociju stranih ulaganja, Sekretarijat za razvojne projekte, Uprava za javne nabavke, Agencija za zaštitu konkurencije, Agencija za lijekove i medicinska sredstva, Komisija za hartije od vrijednost, Agencija za nadzor osiguranja, Zavod za intelektualnu svojinu, Uprava policije, Agencija za sprečavanje korupcije, Privredna komora, Agencija za elektronske medije, Agencija za energetiku, Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, Investiciono razvojni fond i Privredni sud.

2.3. Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA)

¹⁵ Kako bi oba dokumenta bila dostupna članicama STO na sva tri zvanična jezika Organizacije.

¹⁶ S tim u vezi, formirana je Radna grupa u skladu sa Zaključkom Vlade broj 07-3637 od 7. decembra 2017. godine.

STO Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA) je prvi i jedini multilateralni sporazum donijet od osnivanja ove Organizacije. Njegovo stupanje na snagu označeno je kao jedan od najvažnijih koraka ka daljem razvoju međunarodnog trgovinskog sistema. Usvojen je na Devetoj Ministarskoj konferenciji STO održanoj decembra 2013. godine na Baliju u Indoneziji¹⁷. Stupio je na snagu 22. februara 2017. godine kada je, shodno predviđenoj proceduri, ratifikovan u 2/3 od ukupnog broja zemalja članica STO-a. U skladu sa pomenutim, Sporazum o trgovinskim olakšicama, kao prvi multilateralni sporazum donijet poslije urugvajске runde pregovora, pridodat je Sporazumu o osnivanju STO¹⁸, i svrstan je kao Aneks 1A nakon Sporazuma o mjerama zaštite¹⁹.

Sporazum sadrži set mjera usmjerenih ka ubrzanju kretanja, puštanja i carinjenja robe, uključujući robe u tranzitu. Predviđa odredbe za efikasnu saradnju između carinskih i drugih organa nadležnih za prekogranično kretanje robe, rast transparentnosti u dijelu dostupnosti informacija, kao i odredbe za tehničku pomoć i izgradnju kapaciteta u cilju njegove pune primjene.

Imajući u vidu da članice STO-a nijesu na istom nivou razvijenosti, TFA Sporazum, u Odjeljku II obuhvata odredbe koje se odnose na specijalan i različit tretman za zemlje članice u razvoju i najmanje razvijene zemlje članice. U skladu sa pomenutim, Sporazum je predvidio mogućnost da članice na osnovu rezultata upoređivanja domaćeg zakonodavstva i Sporazuma kroz tzv. postupak samoprocjene²⁰ same odrede koje će članove Sporazuma primjenjivati od dana stupanja na snagu istog (kategorija A), za koje odredbe će se tražiti tranzicioni period u implementaciji (kategorija B), te za koje će se odredbe pored tranzicionog perioda tražiti i pomoć donatora (kategorija C)²¹.

Način implementacije i nadležni resori

Kada je u pitanju Crna Gora, ratifikacioni instrument je 10. maja 2016. godine, u ime Vlade Crne Gore, zvanično predat generalnom direktoru STO, čime je Crna Gora okončala ratifikacioni postura. Preduslov za dostavljenje instrumenta ratifikacije bilo je donošenje Zakona o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije - Sporazum o trgovinskim olakšicama ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, broj 5/16").

U kontekstu TFA obaveza, Vlada Crne Gore je na sjednici, održanoj 13. aprila 2017. godine usvojila Informaciju o obavezama iz Sporazuma o trgovinskim olakšicama s Planom tehničke pomoći. Planom su

¹⁷ Vlada je usvojila Informaciju o Devetoj Ministarskoj konferenciji STO i statusu pruzetih obaveza (Zaključak broj 08-1630/3 iz 2014).

¹⁸ Sporazumu o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (sa pratećim aneksima) reguliše institucionalni rad Organizacije.

¹⁹ Prateći aneksi Sporazumu o osnivanju STO:

- ANEKS 1

ANEKS 1A tj. Multilateralni sporazum o trgovini robama čini: Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT 1994); Sporazum o poljoprivredi; Sporazum o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera; Sporazum o tekstilu i odjeći; Sporazum o tehničkim barijerama u trgovini; Sporazum o uslovima za strana ulaganja koji utiču na trgovinu; Sporazum o primjeni člana VI Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994; Sporazum o primjeni člana VII Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994; Sporazum o kontroli robe prije isporuke; Sporazum o pravilima o porijeklu robe; Sporazum o procedurama izdavanja uvoznih dozvola; Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama; Sporazum o zaštitnom sistemu i Sporazum o trgovinskim olakšicama.

ANEKS 1B: Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS) i aneksi

ANEKS 1C: Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine - TRIPS

- ANEKS 2: Dogovor o pravilima i procedurama za rješavanje sporova

- ANEKS 3: Mehanizam ispitivanja trgovinskih politika

- ANEKS 4: Plurilateralni trgovinski sporazumi.

²⁰ Eng. self – assessment.

²¹ Crna Gora je Sekretarijatu STO, u skladu sa definisanom dinamikom izvještavanja, dostavila notifikaciju za kategorije A još tokom 2014 g, a maja 2017. g. i za kategorije B i C (*Notification of category A, B i C commitments under the Agreement on Trade Facilitation G/TFA/N/MNE/1* - <http://www.tfafacility.org/notifications>).

obuhvaćeni članovi Sporazuma za koje je tražen tranzicioni period u implementaciji i donatorska pomoć tj. kategorije B i C (Zaključak broj 07-1187 od 20. aprila 2017. godine).

Takođe, u cilju pune implementacije TFA, pripremljena je Strategija trgovinskih olakšica 2018-2022 i Akcioni plan za njenu primjenu. Istom su definisani sledeći operativni ciljevi: (1) Unapređenje transparentnosti i pristupa informacijama, (2) Usklađivanje i racionalizacija formalnosti, dokumentacije i taksi, (3) Implementiranje procedura pojednostavljenog i ubrzanog puštanja roba, (4) Unapređenje saradnje i povećanje efektivnosti graničnih kontrola i (5) Proširenje automatske obrade i elektronske razmjene podataka. Značajno je napomenuti da Strategija predviđa da se do 2022. godine stvore uslovi za primjenu svih odredbi Sporazuma. Vlada je Strategiju i Akcioni plan usvojila 29. marta 2018. godine (Zaključak broj 07-1465 od 5. aprila 2018. godine).

Uspostavljanje nacionalnih mehanizma za koordinaciju i implementaciju Sporazuma prepoznato je kao jedno od najvažnijih pitanja tokom pregovora. S tim u vezi, član 23.2 TFA definiše obavezujuću odredbu osnivanja nacionalnih komiteta za trgovinske olakšice. Uvažavajući navedeno, Vlada Crne Gore formirala je Nacionalni komitet za trgovinske olakšice (Komitet), rješenjem ministra finansija u maju 2015. godine. Komitet funkcioniše po principu kopredsjedavanja između Ministarstva finansija i Ministarstva ekonomije i isti čine predstavnici 17 različitih organa, od čega 6 predstavnika udruženja privatnog sektora, i to: pored Ministarstva finansija i Ministarstva ekonomije, čine ga i predstavnici Uprave carina, Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Uprave policije, Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Ministarstva javne uprave, Ministarstva vanjskih poslova, Agencije za zaštitu prirode i životne sredine i Agencije za lijekove i medicinska sredstva, Privredne komore, Udruženja špeditera, Udruženja trgovine, Udruženja malih i srednjih preduzeća, Unije poslodavaca i Montenegro biznis alijanse.

2.4. Dostavljenje notifikacija – instrumenata transparentnosti

Notifikacije predstavljaju jedan od osnovnih instrumenata kojim se obezbjeđuje transparentnost trgovinskih politika u okviru STO sistema. U pitanju je obaveza izvještavanja za sve članice, a koje proizilaze iz STO multilateralnih i plurilateralnih sporazuma, ali i druge pravne tekovine STO. Odnose se na sve aspekte trgovine robama, uslugama i trgovinskih aspekata intelektualne svojine, kako u dijelu legislative, tako i mjera koje uvode članice a koje mogu da utiču na trgovinu. Kroz notifikacije članice se upoznaju sa legislativom, trgovinskim sporazumima koje je Crna Gora potpisala, mjerama koje donosi Vlada a utiču na trgovinu i dr. STO je definisala spisak obavezujućih notifikacija, ali isti nije konačan i zavisi od legislative i mjera koje uvode pojedine članice.

Način implementacije i nadležni resori

U pitanju je kontinirana aktivnost i Crna Gora je do sada dostavila 121 notifikaciju²². Izvještavanje se vrši u određenim vremenskim periodima (najčešće na godišnjem nivou), ali i kada se za to pojavi potreba. Za određene notifikacije definisana je i forma izvještavanja. U predhodnom periodu Crna Gora je dostavila notifikacije za sledeće oblasti: poljoprivredu, damping, carinsko vrednovanje, javne nabavke, uvozne dozvole, proizvode informacione tehnologije, trgovinske aspekte prava intelektualne svojine, regionalne trgovinske sporazume (RTA), pravila porijekla, zaštitne mjere, sanitarne i fitosanitarne mjere (SPS), usluge, državna trgovačka preduzeća, subvencije i kompenzatorne mjere, kao i trgovinske olakšice.

²² Izvor WTO sajt na dan 19. septembar 2017. <https://www.wto.org/>

Izveštajem STO Sekretarijata, u kontekstu TPR procesa, članice STO su upoznate sa dostavljenim notifikacijama, kao i onima koje je potrebno u narednom priodu pripemiti²³. Pa tako, samo nakon okončanog TPR procesa, tokom 2018. godine dostavljeno je 49 notifikacija u skladu sa Sporazumom o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera. Takođe, u skladu sa STO sporazumima i dinamikom izvještavanja, dostavljene su notifikacije koje se odnose na: Sporazum o procedurama izdavanja uvoznih dozvola, Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama, zaštitnim mjerama i statistiku javnih nabavki. U narednom periodu, a tokom o.g, biće dostavljene notifikacije koje se odnose na: Sporazum o tehničkim barijerama u trgovini - TBT (nadležni resori - Ministarstvo ekonomije u koordinaciji sa Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom saobraćaja i pomorstva, Ministarstvom održivog razvoja i turizma, Ministarstvom unutrašnjih poslova i Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja), Sporazum o javnim nabavkama (nadležni resori - Uprava za javne nabavke/Ministarstvo finansija), kvantitativna ograničenja (svi resori koji uvode ograničenja), izvozne subvencije u poljoprivredi i ribarstvu i dio notifikacije po osnovu Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama (nadležni resor - Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja), kao i više notifikacija vezanih za domaću podršku u poljoprivredi²⁴ (nadležni resor - Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja). Takođe, kroz STO bazu podataka biće dostavljene informacije o carinskim stopama (nadležni resori - Ministarstvo finansija/Uprava carina) i uvozu (nadležni resor - MONSTAT).

U kontekstu preuzetih obaveza, a koje nisu vezane za STO sporazume, Uredbom o uslovima za spoljnotrgovinski promet neobrađenih dijamanta ("Sl.list CG", broj 40/15 od 24. jula 2015. godine) uređeni su uslovi za vršenje spoljnotrgovinskog prometa neobrađenih dijamanta radi sprovođenja postupka sertifikovanja (Kimberli proces). U skladu sa pomenutim, a vezano za paragraf 3 Odluke STO o produženju izuzeća „waiver“ iz 2012. godine (STO dokument WT/L/876), Ministarstvo ekonomije je dostavilo notifikaciju koja se odnosi na Kimberli proces i ista je, između ostalog, razmatrana na sastanku Generalnog savjeta STO, jul 2018. godine. Takođe, u toku je izrada notifikacije po osnovu STO Odluke vezano za pristup tržištu Crne Gore bez kvota i carina za najmanje razvijene zemlje. Naime, tokom devete Ministarske konferencije STO, članice STO donijele su Odluku koja se odnosi na pristup tržištu bez kvota i carina za najmanje razvijene zemlje (*DFQF for LDCs*)²⁵ sa ciljem dalje integracije najmanje razvijenih zemalja (LDCs) u multilateralni trgovinski sistem. Pomenutom Odlukom, razvijene zemlje i zemlje u razvoju, obavezale su se da dodatno liberalizuju pristup tržištu roba za najmanje razvijene zemlje. U pitanju je olakšavanje pristupa tržištu, u skladu sa neregipročnim preferencijalnim trgovinskim aranžmanima za 97% proizvoda (po tarifnim linijama). U skladu sa pomenutim, Ministarstvo finansija je Uredbom o carinskoj tarifi za 2016. godinu ("Sl. list CG", broj 46/16) implementiralo *Odluku DFQF for LDCs*. Međutim, u cilju dalje i pune implementacije obaveze potrebno je STO Sekretarijatu dostavi notifikaciju.

Takođe, pored pobrojanih notifikacija, čija je izrada u toku, nadležni resori su dužni da kontinuirano dostavljaju notifikacije, imajući u vidu pravnu tekovinu STO i izvještajne periode.

Imajući u vidu značajan obuhvat notifikacija, nadležni resori i institucije za pripremu istih su: Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo

²³ Izvod iz STO dokument WT/TPR/S/369 *While Montenegro has submitted notifications to the WTO in most areas, some remain outstanding; the pending notifications (e.g. on import licensing, SPS, TBT, and production support) are expected to be addressed in the course of 2018.*

²⁴ Tokom 2017. godina, Crna Gora je dostavila prvu notifikaciju vezanu za domaću podršku u poljoprivredi. U toku je izrada novih notifikacija za izvještajne periode za koje ista nije dostavljena. U pitanju je kompleksna notifikacija koja zavisi od dostupnih statističkih podataka.

²⁵ *Duty-Free and Quota-Free Market Access for Least developed countries* - Prilikom donošenja Odluke pošlo se od stava 1. člana 9. Sporazuma iz Marakeša kojim je osnovan STO i Odluke 36. Aneksa F Ministarske deklaracije iz Hong Konga od 2005. godine.

zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za statistiku, Uprava carina, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Uprava za javne nabavke, Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte, Zavod za intelektualnu svojinu, Investiciono-razvojni fond, Centralna banka, Agencija za zaštitu konkurencije, Agencija za lijekove i medicinska sredstva, Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, Agenciji za nadzor osiguranja i Privredni sud.

2.5. Pristupu tržištu roba i usluga

Pregovori o pristupu tržištu roba i usluga vođeni su sa svim zainteresovanim članicama STO i povjerljivog su karaktera. Nakon okončanja pregovora, a u skladu sa principom najpovlašćenije nacije²⁶, rezultati svih pregovora se konsoliduju i izrađuje se Lista koncesija i Lista specifičnih obaveza u uslugama sa Listom izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije. Liste su dio pristupnog paketa Crne Gore, i sastavni su dio Opšteg sporazuma o trgovini robama (GATT), odnosno Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS).

2.5.1. Pristup tržištu roba

Pristup tržištu roba Crne Gore za STO članice je definisan Listom koncesija²⁷. Dokument je podijeljen na sledeći način:

- Dio I, Odjeljak I - Poljoprivredni proizvodi – odnosi se na koncesije za poljoprivredne proizvode; Odjeljak II - Ostali proizvodi – sadrži dogovorene koncesije za proizvode koji nisu unijeti u Odjeljak I. Podjela na poljoprivredne i ostale proizvode izvršena je u skladu sa Aneksom I STO Sporazuma o poljoprivredi;
- Dio II - Preferencijalne stope – odnosi se na originalne članice/osnivače STO i ne postoji u Listama novih članica;
- Dio III - Necarinske koncesije - koncesije se odnose na netarifne mjere;
- Dio IV - Poljoprivredni proizvodi, Odjeljak I – Zbirna mjera podrške – predstavlja godišnji nivo podrške izražen novčano; Odjeljak II – Izvozne subvencije – subvencije zavisne od izvoznih rezultata. Subvencije moraju da budu u skladu sa Sporazumom o poljoprivredi i nisu dozvoljene, osim navedenih u dokumentu WT/ACC/SPEC/CGR/1/Rev.2.

Način implementacije i nadležni resori

Lista koncesija je obavezujući dokument kojim se definišu carinske stope i carinske dažbine iznad kojih Crna Gora u budućnosti neće povećavati svoju carinsku zaštitu za članice STO²⁸. Obaveze Crne Gore koje proizilaze iz Liste koncesija odnose se na usaglašavanje crnogorske Carinske tarife, u dijelu pozicija za koje je predviđeno smanjenje carinskih stopa. Vezano za pomenuto, Ministarstvo finansija, u novembru svake godine za narednu godinu vrši usklađivanje visine stopa sa obavezama preuzetim u okviru STO, ali i drugim zaključenim međunarodnim trgovinskim sporazumima. S tim u vezi, Uredbom o carinskoj tarifi za 2018. godinu, koja se primjenjuje od 1. januara o.g. iste su u potpunosti usaglašene sa preuzetim obavezama. U kontekstu carinskih stopa, postoji obaveza njihovog sukcesivnog smanjivanja, zaključno sa 2022. godinom.

Takođe, vezano za Listu koncesija, u dijelu nadležnosti Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Lista koncesija (dio IV), za poljoprivredne proizvode je definisana zbirna mjera podrške koja predstavlja godišnji

²⁶ U skladu sa ovim principom, sve povlastice date jednoj Članici automatski se odnose na sve članice Organizacije

²⁷ Schedule of Concessions and Commitments Annexed to the GATT 1994 WT/ACC/CGR/38/Add.1; WT/MIN (11)/7/Add.1

²⁸ Izmjena datih koncesija tj. rast carinskih stopa iznad definisanog nivo, podrazumijeva ponovne pregovore u okviru STO.

nivo podrške izražen novčano, kao i izvozne subvencije koje moraju da budu u skladu sa STO Sporazumom o poljoprivredi. Implementacija obaveza prati se kroz dostavljanje notifikacija²⁹.

2.5.2. Pristup tržištu usluga

Pristup tržištu usluga Crne Gore je za STO članice definisan Listom specifičnih obaveza za usluge i Listom izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije³⁰.

Crnogorska Lista specifičnih obaveza sačinjena je na temeljima GATS-a i crnogorskog zakonodavstva. Sastoji se od horizontalnih obaveza i obaveza po pojedinačnim sektorima i podsektorima. Istom se definišu ograničenja u pristupu tržištu, nacionalnom tretmanu i dodatne obaveze. S druge strane, Lista izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije se odnosi na odobravanje preferencijalnog tretmana u cilju olakšavanja trgovine uslugama kojom je preciziran sektor u kom je omogućen takav tretman, navedena zemlja koja uživa isti i definisan vremenski period trajanja.

Način implementacije i nadležni resori

Horizontalne obaveze propisuju ograničenja koja se odnose na sve sektore i najčešće se odnose na komercijalno prisustvo i prisustvo fizičkih lica, pa se prilikom sagledavanja obaveza po pojedinačnim sektorima mora uzeti u obzir ono što je unijeto u horizontalnom dijelu. U crnogorskoj Listi su definisane horizontalne obaveze za: komunalne usluge, ograničenja koja se odnose na filijale, agencije i predstavništva, kao i za subvencije, nekretnine i pitanja privremenog ulazak i boravak fizičkih lica (u pitanju su transferi unutar korporacija, poslovni posjetioci i pružaoci ugovorenih usluga).

Kada su u pitanju obaveze po pojedinačnim sektorima i podsektorima, Crna Gora je preuzela obaveze u 11 sektora od ukupno 12, odnosno u 136 podsektora od ukupno 166. Obaveze su preuzete za poslovne usluge, komunikacione, građevinarstvo i srodne inženjerske usluge, distribuciju, obrazovanje, zaštitu životne sredine, finansijske, zdravstvene i druge socijalne usluge, turizam, rekreativne, kulturne i sportske usluge (izuzev audiovizuelnih) i usluge transporta.

U velikom broju sektora/podsektora usluga, Crnogorska Lista specifičnih obaveza nema ograničenja u pogledu pristupa tržištu ili nacionalnom tretmanu u bilo koja od četiri načina pružanja usluga. Takođe, preuzete su djelimične obaveze za pravne usluge (kao npr. konsultantske usluge kada je u pitanju međunarodno, domaće i pravo treće zemlje) i savjetodavne usluge u vezi sa poljoprivredom, lovom i šumarstvom, ribolovom i distribucijom energije.

Bitno je istaći da je Crna Gora preuzela niz "dodatnih obaveza" u svojoj Listi. Pod uslugama telekomunikacija, Crna Gora je inkorporirala obaveze Referentnog dokumenta o regulatornim principima za osnovne telekomunikacione usluge. Takođe, dodatne obaveze su preuzete u vidu Referentnog dokumenta o poštanskim i kurirskim uslugama koji se odnose na aspekte kao što su prevencija anti-konkurentne prakse, univerzalnu uslugu i nezavisnost regulatornog tijela.

Za usluge pomorskog saobraćaja, dodatna obaveza garantuje pružanje različitih lučkih usluga po razumnim i nediskriminatornim uslovima za pružaoce međunarodnih usluga pomorskog saobraćaja. Crna Gora je takođe

²⁹ Obradeno kroz podnaslov *Dostavljanje notifikacija – instrumenata transparentnosti*.

³⁰ *Schedule of Specific Commitments on Services in document and List of Article II MFN Exemptions* WT/ACC/CGR/38/Add.2 WT/MIN(11)/7/Add.2

preduzela dodatne obaveze u vezi sa uslugama transporta kroz cjevovode. Dok pristup tržištu i nacionalni tretman nisu dozvoljeni, obaveza postoji u cilju obezbjeđivanja pune transparentnosti u formulisanju, usvajanju i primjeni mjera koje utiču na pristup i promet usluga transporta kroz cjevovode.

Kao što je prethodno navedeno, sastavni dio GATS-a je i Lista izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije. Vezano za pomenuto Crna Gora je definisala šest izuzeća, i to za: pravne usluge; audiovizuelne usluge; usluge drumskog saobraćaja; i za prodaju, marketing i kompjuterski rezervacioni sistem usluga avio saobraćaja. Pored navedenog, definisano je i MFN izuzeće za sve sektore koji se odnose na mjere zasnovane na bilateralnim sporazumima koje je Crna Gora sklopila s ciljem da se obezbijedi kretanje svih kategorija fizičkih lica koja pružaju usluge.

Kad je u pitanju pristup tržištu usluga, i usaglašavanje sa preuzetim obavezama, sva crnogorska zakonska/podzakonska akta koja tretiraju oblast usluga moraju biti usaglašena sa Listom specifičnih obaveza. U skladu sa pomenutim, a vezano za obaveze iz Liste, potrebno je da sve nadležne institucije, redovno obavještavaju Ministarstvo ekonomije o izmjenama postojećih i donošenju novih pravnih akata. Resori su dužni da u okviru svojih nadležnosti izvještavaju Ministarstvo ekonomije jednom u 6 mjeseci i u situacijama da nije bilo izmjena u ovom dijelu. Svi resori su upoznati sa ovom obavezom, kao i potrebom da se kroz novu legislativu ne uvode nova ograničenja, a pogotovo u cilju pogoršanja tretmana stranih pružalaca usluga ili pristupa tržištu, a u odnosu na već dogovoreno. U pitanju je složen proces izvještavanja i praćenja preuzetih obaveza kojim koordinira Ministarstvo ekonomije. Takođe, u cilju daljeg aktivnog praćenja implementacije obaveza, Zaključkom Vlade broj od 07-1178 od 20. aprila 2017. godine, zaduženi su nadležni organi državne uprave da prilikom donošenja nove legislative, pored usaglašavanja sa EU pravnim tekovinama, vode računa i o preuzetim STO obavezama.

Nadležni resori za implementaciju su: Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo kulture, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo nauke, Agencija za nadzor osiguranja i Centralna banka Crne Gore.

2.6. STO web portal - stranica koja se odnosi na STO

Ministarstvo ekonomije je 2017. godine kreiralo na svom zvaničnom web portalu posebnu stranicu koja se odnosi na STO (<http://www.mek.gov.me/sto>). Na taj način omogućeno je da sve neophodne informacije o ovoj Organizaciji budu dostupne na jednom mjestu. Fokusirajući se na temu, dat je prikaz procesa pristupanja Crne Gore STO-u i preuzetih obaveza. Istovremeno su obuhvaćeni svi STO sporazumi, radna tijela Organizacije, aktuelnosti u odnosu na Crnu Goru i aktivnosti u okviru STO, značajne publikacije koje STO objavljuje na godišnjoj osnovi koje su od značaja za trgovinsku politiku i za razumijevanje trendova u trgovini, informacije o održanim Ministarskim konferencijama, kao i druge korisne informacije. Pored već pomenutog, ista sadrži informacije koje se redovno ažuriraju, i to:

- Biblioteka – u skladu sa preuzetom obavezom toko STO pregovora, ista sadrži aktuelnu legislativu koju Crna Gora primjenjuje iz područja trgovine robama, uslugama i trgovinskih aspekata intelektualne svojine, nacrt legislative koja je na javnoj raspravi, a kako bi i članice STO u skladu sa principom transparentnosti mogle da daju komentare na iste. Takođe, na stranici se mogu naći sporazumi o slobodnoj trgovini, ekonomskoj saradnji i sporazumi o uzajamnom podsticanju i zaštiti investicija, kao i mjere koje utiču na trgovinu, u slučaju da iste budu uvedene.

- Notifikacije koje Crna Gora dostavlja STO u cilju obezbjeđenja transparentnosti, a koje proizilaze iz relevantnih STO sporazuma ali i druge pravne tekovine Organizacije.
- U dijelu koji se odnosi na obuke objavljuju se seminari, kursevi koji pokrivaju različite aspekte trgovine. Iste organizuje STO, a namijenjeni su predstavnicima organa državne uprave koji posjeduju relevantno radno iskustvo u tim oblastima.

Način implementacije i nadležni resori

U skladu sa Zaključkom Vlade broj 07-1187 od 20. aprila 2017. godine Ministarstvo ekonomije i Ministarstvo javne uprave, su zaduženi da u koordinaciji sa nadležnim organima, u cilju implementacije međunarodno preuzete obaveze, redovno ažuriraju i prilagođavaju internet stranicu koja se odnosi na STO. Pitanje koordinacije je posebno značajno u dijelu sajta koji se odnosi na biblioteku. Ovo posebno imajući u vidu da je u pitanju obaveza definisana Izveštajem RG. Pa tako, u skladu sa pomenutim Zaključkom nadležni organi državne uprave zaduženi su da u cilju implementacije STO principa transparentnosti, sve zakone, podzakonske akte, mjere koje mogu imati uticaja na trgovinu, kao i nacрте zakona, podzakonskih akata i navedenih mjera, u elektronskoj formi dostave Ministarstvu ekonomije na crnogorskom i engleskom jeziku. Nacрте zakona, podzakonskih akata i navedenih mjera potrebno je dostaviti najmanje trideset dana prije dana usvajanja od strane Vlade.

Takođe, Ministarstvo ekonomije je u obavezi da, kroz poglavlje 30, izvještava EK o saradnji sa Institutom STO za obuku i tehničku kooperaciju (ITTC) koja se odvija kroz učešće crnogorskih kandidata na seminarima i radionicama koje finansira STO. U skladu sa pomenutim, potrebno je da Ministarstvo vanjskih poslova u saradnji sa Misijom Crne Gore pri UN i ostalim međunarodnim organizacijama u Ženevi, redovno dostavlja Ministarstvu ekonomije spisak realizovanih STO obuka sa posebnim akcentom na učešće crnogorskih predstavnika.

2.7. Rješavanje sporova u okviru članica STO

Pitanje rješavanja sporova u okviru STO ima za cilj da se obezbjedi sigurnost i predvidljivost multilateralnog trgovinskog sistema. Rješavanje sporova je regulisano Dogovorom o pravilima i procedurama za rješavanje sporova (DSU)³¹. Isti se podjednako primjenjuje na sve Sporazume, bez obzira na značajan diverzitet koji postoji među njima. Pored sigurnosti i predvidljivosti u međunarodnoj trgovini, osnovni cilj DSU jeste očuvanje prava i obaveza članica STO-a, pojašnjenje postojećih odredbi u sporazumima, pozitivno rješavanje sporova, obostrano prihvatljivo rješenje i ukidanje mjera koje nisu usklađene sa odredbama bilo kog obuhvaćenog sporazuma.

Vezano za pomenuto, članice nemaju pravo da same odrede da li su povrijeđena pravila STO, već moraju pokrenuti postupak za utvrđivanje postojanja povrede u skladu sa pravilima STO. Procedura rješavanja sporova u okviru STO-a je izuzetno zahtjevnа, kako sa stručnog i sa finansijskog stanovišta, tako i dužine trajanja, i sve više članica smatraju da u ovom dijelu sistem STO ne pokazuje željene rezultate. U skladu sa pomenutim, a u cilju izbjegavanja rasipanja značajnih finansijskih sredstava, posebno kada su u pitanju manje zemlje i zemlje nižeg ekonomskog razvoja, nepohodno je da je država svjesna obaveza koje je u procesu pregovora preuzela, kao i da kontinuirano radi na implementaciji istih. Veliki broj sporova govori o jačanju ekonomskih veza u svijetu ukazuje na širenju STO članstva, ali i korišćenje pomenutog mehanizma.

³¹ Eng. Dispute Settlement Understanding.

Način implementacije i nadležni resori

Od osnivanja STO-a procesuirano je 566³² sporova. Bitno je napomenuti da protiv Crne Gore nije pokrenut nijedan spor u okviru STO i članice nisu imale primjedbu na implementaciju STO obaveza. S druge strane Crna Gora je jedino koristila mehanizam izražavanja trgovinske zabrinutosti (*trade concern*). Vezano za pomenuto, u okviru redovne sjednice STO Komiteta za sanitarne i fitosanitarne mjere (SPS), dva puta je izražena trgovinska zabrinutost vezano za privremenu zabranu izvoza vina Plantaža na tržište Ruske Federacije³³.

3. PRIMJENA CEFTA 2006 I SPORAZUMA O SLOBODNOJ TRGOVINI SA EFTA ZEMLJAMA

Sporazumi o slobodnoj trgovini koje je Crna Gora potpisala polaze od relevantnih sporazuma STO³⁴. Vezano za proces notifikacije, pravnu osnovu čine član XXIV Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994. - GATT i član V Opšteg sporazuma o trgovini uslugama - GATS. U skladu sa pomenutim, Sporazum CEFTA 2006 i Sporazuma o slobodnoj trgovini sa EFTA zemljama su notifikovani, kod STO, u skladu s utvrđenim procedurama.

Ministarstvo ekonomije, u koordinaciji s resornim institucijama, nadležno je za pregovaranje i sprovođenje sporazuma o slobodnoj trgovini (FTA). Kada su u pitanju poljoprivredni proizvodi i sektor ribarstva nadležno je Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Za implementaciju preuzetih obaveza kroz Carinsku tarifu i pravila porijekla u okviru FTA nadležno je Ministarstvo finansija/Uprava carina.

Vezano za pristup tržištu usluga, koji se definiše kroz FTA, nadležni resori za implementaciju su: Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo kulture, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo sporta, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo nauke, Agencija za nadzor osiguranja i Centralna banka Crne Gore.

3.1. Sporazum o izmjeni i pristupanju Centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA 2006)

Uspostavljanje zone slobodne trgovine u regonu jugoistočne Evrope (JIE) zasnovano je na Memorandumu o liberalizaciji i olakšicama u trgovini (MoU), potpisanom 27. juna 2001. godine u Briselu, u okviru Pakta stabilnosti za JIE. Potpisivanjem Memoranduma postavljena je osnova za sklapanje sporazuma između zemalja JIE i uspostavljene mreže bilateralnih sporazuma. Ideja o jedinstvenom multilateralnom sporazumu o slobodnoj trgovini u regionu pojavila se kao posledica implementacije komplikovane mreže bilateralnih sporazuma³⁵. Nakon usvajanja Deklaracije na Ministarskoj konferenciji u Sofiji, 10. juna 2005. godine, započet je rad na izradi teksta jedinstvenog sporazuma.

Sporazum CEFTA 2006 potpisan je 19. decembra 2006. godine u Bukureštu i zamijenio je 32 bilateralna sporazuma koji su tada bili na snazi. Stupio je na snagu 22. novembra 2007. godine, Potpisnice Sporazuma,

³² Na dan 19. septembar 2018. Izvor: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm

³³ U okviru redovne sjednice STO Komiteta za sanitarne i fitosanitarne mjere (SPS), koji je održan od 11-14. jula 2017. godine i 2. i 3. novembra 2017. godine.

³⁴ Sporazum o osnivanju STO sa pratećim aneksima.

³⁵ U toku 2004. godine započete su aktivnosti na potpunijem uključivanju UNMIK-a/Kosovo u proces liberalizacije regionalne trgovine.

pored Crne Gore, su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Moldavija, Srbija, UNMIK/Kosovo i Hrvatska koja je 1. jula 2013. godine postala članica EU i istupila iz istog. CEFTA 2006 je moderan i sveobuhvatan sporazum, koji se od potpisivanja značajno izmijenio.

3.1.1 CEFTA 2006 Sporazum - najznačajnije aktivnosti u izvještajnom periodu

CEFTA Dodatni protokol 5

CEFTA Dodatni protokol 5 obezbijeduje olakšanje tranzita i trgovine kroz regionalno povezivanje svih graničnih službi u jedinstveni informacioni sistem, međusobno priznavanje sertifikata, kao i međusobno priznavanje ovlašćenog ekonomskog operatora (AEO).

Isti su CEFTA Strane usvojile 26. maja 2017. u Beogradu. Skupština Crne Gore je 26. decembra 2017. godine usvojila Zakon o ratifikaciji CEFTA Dodatnog protokola 5 koji je objavljen u Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori, br. 1/2018, od 17. januara 2018. godine. Stupio je na snagu 18. aprila 2018. godine, a pored Crne Gore, do sada je ratifikovan i od strane Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Moldavije.

CEFTA Dodatni protokol 6

Pravni osnov za zaključivanje CEFTA Dodatnog protokola 6 je član 27 CEFTA 2006 Sporazuma koji definiše da će CEFTA Strane postepeno razvijati i širiti svoju saradnju sa ciljem postizanja postepene liberalizacije i međusobnog otvaranja njihovih tržišta uslugama, u kontekstu evropskih integracija, uzimajući u obzir relevantne odredbe Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS) i obaveze preuzete na osnovu GATS-a od Strana koje su članice STO-a³⁶.

Shodno pomenutom 2014. godine počeli su pregovori o daljoj liberalizaciji trgovine uslugama u Regionu, kroz pregovore o zaključenju CEFTA Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama sa pratećim aneksima: Privremeni ulazak i boravak fizičkih lica koja pružaju usluge (Aneks 1), Regulatorni principi vezani za telekomunikacije (Aneks 2) kao i Lista specifičnih obaveza u uslugama (Aneks 3). Protokola ima za cilj razvoj i unaprijeđenje trgovinske i ekonomske saradnje između CEFTA Strana, uspostavljanje adekvatnog pravnog okvira u trgovini uslugama, kao i uklanjanje postojećih ograničenja u pristupu tržištu. Vezano za pregovore, iako je tehnički dio pregovora okončan decembra 2016. godine, još uvijek nije riješeno bilateralno pitanje između Republike Srbije i Kosova pa isti još uvijek nije usvojen.

CEFTA Dodatni protokol 7

Nakon analize dosadašnje desetogodišnje primjene CEFTA Sporazuma, jednim od nedostataka Sporazuma smatra se neadekvatno definisanje postupka rješavanja bilateralnih trgovinskih sporova u CEFTA regionu. Rješavanje sporova propisano je članovima 42 i 43 CEFTA Sporazuma, kao i Aneksima 8 i 9. Kao glavni nedostatak postojećeg mehanizma, prepoznaje se modalitet bilateralnih konsultacija koji rijetko daje rezultate. Da je neophodno unaprijediti mehanizam rješavanja bilateralnih trgovinskih sporova potvrđeno je i na Ministarskom sastanku, održanom 23. novembra 2017. godine u Beogradu kada su Strane izrazile spremnost da otpočnu pregovore o unaprijeđenju postojećeg mehanizma rješavanja sporova tokom 2018. godine. Na Vanrednom Ministarskom sastanku, održanom 27. aprila o.g u Prištini, CEFTA Strane su se složile da pokrenu

³⁶ Srbija, Bosna i Hercegovina i Kosovo još uvijek nisu članice STO-a.

pregovore po ovom pitanju, pa su preliminarni razgovori održani 16. maja u Tirani. Prva runda pregovora je zakazana za oktobar 2018. godine do kada je potrebno imenovati pregovaračke timove.

3.1.2. Spoljnotrgovinska robna razmjena

Podaci o spoljnotrgovinskoj robnoj razmjeni sa zemljama CEFTA-e, od 2006. godine kada je potpisan Sporazum zaključno sa prvih sedam mjeseci 2018. godine, dati su u Tabeli 1.

Tabela 1- Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore i CEFTA zemalja 2006. - 2017. i 2018. (januar- jul, preliminarni podaci) u hilj. EUR

Godina	1: uvoz		2: izvoz	
	%*	Vrijednost	%	Vrijednost
2006:	30.1	438 405	30.3	133 626
2007:	29.5	612 307	27.7	125 775
2008:	30.6	773 249	34.2	142 521
2009:	34.3	567 786	42.9	118 822
2010:	35.6	589 848	38.3	126 477
2011:	39.8	726 171	30.3	137 698
2012:	38.6	702 314	39.2	143 667
2013:	38.7	687 091	49.5	185 771
2014:	37.5	669 580	45.5	151 754
2015:	37.9	698 476	43.3	137 483
2016:	30.4	627 546	45.1	146 800
2017:	31.2	717 605	41.1	152 492
2018 (januar- jul) preliminarni podaci	28,3	411 742	37,7	86 420

*u odnosu na svijet

Izvor: MONSTAT, 2018.

Tabela 2 – Spoljnotrgovinska robna razmjena po zemljama CEFTA 2015. - 2017. i 2018. (januar - jul, preliminarni podaci) u hilj. EUR

Zemlja / Godina	Uvoz				Izvoz			
	2015	2016	2017	2018. januar- jul (preliminarni podaci)	2015	2016	2017	2018. januar- jul (preliminarni podaci)
Albanija	29 882	28 542	35 017	25 109	13 319	14 388	10 944	6 692
Bosna i Hercegovina	120 006	111 630	151 954	89 718	29 385	26 636	47 186	17 962
Moldavija	183	169	546	175	0	37	0	0
Republika Makedonija	27 513	26 521	30 353	16 860	4 481	4 526	5 741	3 717
Srbija	518 360	457 276	495 703	276 979	70 213	82 035	65 990	49 561
Kosovo	2 531	3 408	4 032	2 901	20 085	19 179	22 630	8 488
CEFTA	698 476	627 546	717 605	411 742	137 483	146 800	152 492	86 420

Izvor: MONSTAT, 2018.

U periodu 2015. – 2017. godine u zemlje CEFTA najviše su se izvozili: mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi (77.6 mil.eur.ukupno); drvo i proizvodi od drveta, drveni ugalj (65.7 mil.eur.ukupno); aluminijum i proizvodi od aluminijuma (59.5 mil.eur. ukupno). U istom vremenskom periodu iz zemalja CEFTA najviše se uvozilo: mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi (159.2 mil.eur.ukupno); pića, alkoholi i sirće (129.6 mil.eur.); i proizvodi od gvožđa i čelika (112.1 mil.eur.). U ovom periodu, najviše se izvozilo ali i uvozilo iz Srbije, zatim iz Bosne i Hercegovine.

U periodu januar – jul 2018. godine prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, u zemlje CEFTA najviše su se izvozili: mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi (19,9 mil.eur); farmaceutski proizvodi (11,9 mil.eur). U istom vremenskom periodu iz zemalja CEFTA najviše se uvozilo: gvožđe i čelik (32,7 mil.eur); pića, alkoholi i sirće (26,7 mil.eur).

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore u 2017. godini iznosila je 2.675,0 mil. eura što ukazuje na rast od 12,0%, u odnosu na 2016. godinu. Izvezeno je robe u vrijednosti od 371,5 mil. eura, što je više za 14,0%, a uvezeno 2.303,5 mil. eura što je više za 11,7%. Spoljnotrgovinska razmjena bila je najveća sa Evropskom Unijom i potpisnicama CEFTA sporazuma. Dalje u tekstu data je tabela koja se odnosi na spoljnotrgovinsku robnu razmjenu sa CEFTA zemljama za 2017. godinu.

U Tabeli 3 dati su podaci spoljnotrgovinske robne razmjene za 2017. godinu po CEFTA zemljama. Takođe je prikazan i procenat razmjene sa EU, kao najznačajnim trgovinskim partnerom Crne Gore, ali i ostalim zemljama.

Tabela 3: Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena sa CEFTA zemljama za 2017. godinu u hilj. EUR

TRGOVINSKI PARTNERI	IZVOZ		UVOZ		TRGOVINSKI BILANS
	%	U hilj. EUR	%	U hilj. EUR	U hilj. EUR
SVIJET	100,0	371.463	100,0	2.303.503	-1.932.040
EU	34,7	129.031	47,4	1.091.585	-962.554
CEFTA	41,1	152.492	31,2	717.605	-565.113
Albanija	2,9	10.944	1,5	35.017	-24.072
Bosna – Hercegovina	12,7	47.186	6,6	151.954	-104.768
Moldavija	0,0	0	0,0	546	-546
Republika Makedonija	1,5	5.741	1,3	30.353	-24.612
Srbija	17,8	65.990	21,5	495.703	-429.713
Kosovo	6,1	22.630	0,2	4.032	18.598
Ostale zemlje	24,2	89.940	21,5	494.313	-404.373

Izvor: MONSTAT, 2018.

Tokom 2017. godine izvoz u CEFTA zemlje u odnosu na svijet bio je 41,1% dok je uvoz bio manji i iznosio je 31,2%. Najviše se uvozilo i izvozilo u Srbiju, zatim Bosnu i Hercegovinu, dok robne razmjene gotovo da nije bilo sa Moldavijom.

3.2. Sporazuma o slobodnoj trgovini sa EFTA zemljama

Evropsko udruženje slobodne trgovine (*The European Free Trade Association – EFTA*) je međunarodna organizacija koja je osnovana Štokholmskom deklaracijom iz 1960. godine. Osnovale su je Austrija, Danska, Norveška, Portugalija, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija kao alternativa tadašnjoj Evropskoj ekonomskoj zajednici, današnjoj Evropskoj uniji. Cilj je bio stvaranje zone slobodne trgovine. Pored pomenutih zemalja EFTA-i su bile pristupile Finska, Island i Lihtenštajn. Ulaskom pojedinih članica udruženja u EU njihovo članstvo u EFTA-i je prestalo, tako da je danas čine Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska.

Područja aktivnosti EFTA-e definisana su kroz Štokholmsku konvenciju, Sporazum o evropskom ekonomskom prostoru (*European Economic Area - EEA*) i Sporazumima sa trećim zemljama. Kad su u pitanju sporazumi o slobodnoj trgovini, EFTA ih je zaključila ukupno 28³⁷. Zemlje iz regiona koje su zaključile Sporazum o slobodnoj trgovini sa EFTA-om su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Srbija.

Sekretarijat EFTA-e smješten je u Ženevi. Zemlje članice na ekspertskom nivou se sastaju jednom mjesečno, dok se dva puta godišnje sastaju na ministarskom nivou.

3.2.1. Crna Gora i EFTA zemlje - Sporazum o slobodnoj trgovini

Sporazum o slobodnoj trgovini između Crne Gore i EFTA zemalja potpisan je 14. novembra 2011. godine. Sporazum je za Crnu Goru, Švajcarsku i Lihtenštajn stupio na snagu 1. septembra 2012. godine, za Island 1. oktobra 2012. godine, a za Norvešku 1. novembra 2012. godine. Sporazum je u punoj primjeni od 1. januara 2018. godine³⁸

Osnovnim tekstom Sporazuma o slobodnoj trgovini između Crne Gore i EFTA zemalja definisane su sledeće oblasti: Opšte odredbe; Trgovina robama i carinska pitanja; Zaštita intelektualne svojine; Investicije, ulaganja, usluge i javne nabavke; Plaćanje i kretanje kapitala; Trgovina i održivi razvoj; Zajednički komitet; Rješavanje sporova i Završne odredbe. Pojedina pitanja iz osnovnog teksta Sporazuma o slobodnoj trgovini su detaljnije regulisana aneksima.

Pored osnovnog teksta koji je potpisan između Crne Gore i svih zemalja EFTA-e, potpisani su i bilateralni sporazumi o poljoprivredi između Crne Gore i svake EFTA zemlje pojedninačno³⁹, kao dodatak osnovnog teksta Sporazuma. Isti se odnose na trgovinu poljoprivrednim proizvodima klasifikovanim u glavama 1 do 24 HS sistema, koji nisu uključeni u Aneksu II (Prerađeni poljoprivredni proizvodi) ili Aneksu III (Ribe i ostali morski proizvodi), ali obuhvataju Aneks I osnovnog Sporazuma (Proizvodi koji se izuzimaju).

Sporazumom je liberalizovan značajan dio trgovine između strana. Tako je Island liberalizovao ukupno 93.6% carinskih stopa, od čega 71.6% u poljoprivredi i 100% u industriji. Norveška je potpuno liberalizovala pristup tržištu za 88% tarifnih linija, od kojih 40% u poljoprivredi i 100% u industriji. Švajcarska je liberalizovala 83.7% tarifnih linija, od čega 100% za industrijske i 36.8% za poljoprivredne proizvode. Bilateralni Sporazum sa Švajcarskom se primjenjuje i u trgovini sa Lihtenštajnom shodno Carinskom ugovoru koji se primjenjuje

³⁷ Izvor: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements>.

³⁸ Kada je okončan tranzicioni period

³⁹ Bilateralni Sporazum sa Švajcarskom se primjenjuje i u trgovini sa Lihtenštajnom shodno Carinskom ugovoru koji se primjenjuje između Švajcarske i Lihtenštajna.

između Švajcarske i Lihtenštajna.⁴⁰ (Napomena: Kada su u pitanju industrijski proizvodi, analiza je urađena sa aspekta klasifikacije STO Spoarazuma o poljoprivredi⁴¹).

Nakon pune implementacije Sporazuma, uvoz iz zemalja EFTA-e u Crnu Goru je potpuno liberalizovan za 84.9% proizvoda, i to za 99.9% industrijskih⁴² i 31.9% poljoprivrednih proizvoda.

U okviru saradnje sa EFTA zemljama u Podgorici je 25. aprila 2014. godine održana prva i poslednja sjednica Mješovite komisije.

3.2.2. Spoljnotrgovinska robna razmjena

Podaci o spoljnotrgovinskoj robnoj razmjeni sa zemljama EFTA-e, od 2012. godine kada je potpisan Sporazum zaključno sa prvih sedam mjeseci 2018. godine (preliminarni podaci), dati su u Tabeli 4.

Tabela 4: Ostvarena spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore i EFTA zemalja 2012.-2017. i 2018. (januar – jul, preliminarni podaci) u hilj. EUR

Godina	1:uvoz		2:izvoz	
	%*	Vrijednost	%	Vrijednost
2012:	1.3	24 489	0.7	2 690
2013:	0.8	13 908	0.7	2 693
2014:	0.8	13 651	1.1	3 724
2015:	0.7	13 424	1.2	3 674
2016:	1.5	30 460	1.3	4 330
2017:	1.2	27 271	1.1	4 099
2018. (januar – jul) preliminarni podaci	1.3	19 563	2.4	5 500

*u odnosu na svijet

Izvor: MONSTAT, 2018

Pregled spoljnotrgovinske robne razmjene pojedinačno po zemljama EFTA-e (Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska), dat je u tabeli 5 za period 2015.g. – 2017g. i 2018.g.(januar – jul, preliminarni podaci).

Tabela 5: Spoljnotrgovinska robna razmjena po zemljama EFTA 2015.-2018. (januar–jul, preliminarni podaci) u hilj. EUR

Partner	Uvoz	Izvoz
---------	------	-------

⁴⁰ Izvor: <http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=765>.

⁴¹ Naime, od strane EFTA zemalja, tržište nije liberalizovano samo za manji broj proizvoda iz glave 35-bjelančevinske materije, modifikovani skrobovi, lijepilo i enzimi, kao i glave 38⁴¹-razni proizvodi hemijske industrije (Aneks I, u skladu sa članom 7, proizvodi koji se izuzimaju). Međutim, ako posmatramo sa aspekta klasifikacije STO i EU, pobrojani proizvodi su navedeni u Aneksu I, spadaju u poljoprivredne proizvode.

⁴² Aneks i u skladu sa članom 7 - proizvodi koji se izuzimaju.

	2015	2016	2017	2018 (januar – jul) ^{43p}	2015	2016	2017	2018 (januar - jul) ^{44p}
Island	633	259	290	138	0	0	9	0
Lihtenštajn	52	36	20	29	0	0	0	0
Norveška	907	17 088	2 050	751	12	6	249	368
Švajcarska	11 832	13 076	24 912	18 644	3 662	4 324	3 841	5 132
EFTA:	13 424	30 460	27 271	19 563	3 674	4 330	4 099	5 500

Izvor: MONSTAT, 2018.

U periodu 2015-2017. godine u zemlje EFTA najviše se izvozilo: mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi (8.7 mil.eur.); povrće, korijenje i krtole za jelo (1.6 mil.eur.); pića, alkoholi i sirće (0.4 mil.eur.). U istom vremenskom periodu iz zemalja EFTA najviše se uvozilo: električne mašine i oprema i njihovi djelovi, aparati za snimanje i reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje i reprodukciju slike i zvuk, djelovi i pribor za te proizvode (18.3 mil.eur.); farmaceutski proizvodi (18.1 mil.eur.); mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije i mineralni voskovi (17 mil.eur.).

Od zemalja EFTA-e Švajcarska je najznačajniji trgovinski partner Crne Gore. Proizvodi koji se u najvećem obimu razmjenjuju sa Švajcarskom su povrće, korijenje i krtole za jelo; mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi; pića, alkoholi i sirće kao i proizvodi iz grupe proizvoda od kamena, gipsa, cementa, betona, azbesta, liskuna ili sličnih materijala.

U periodu janur – jul 2018 godine prema preliminarnim podacima u zemlje EFTA najviše su se izvozila: mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije, bitumenozne materije, mineralni voskovi (4,4 mil.eur.) dok su se u istom vremenskom periodu iz zemalja EFTA najviše uvezili farmaceutski proizvodi u iznosu od 7 mil.eur.

4. EU INTEGRACIJE U KONTEKSTU STO I SPORAZUMA O SLOBODNOJ TRGOVINI

Pitanje članstva Crne Gore u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, ali i sporazuma o slobodnoj trgovini koje Crna Gora primjenjuje (kao dio pravne tekovine STO), vezano je za proces pristupanja Crne Gore u EU. Ovo posebno imajući u vidu da su STO preuzete obaveze povezane sa važnim pitanjima, iz skoro svih pregovaračkih poglavlja, posebno u sektoru usluga, trgovinskih olakšica, poljoprivrede, ribarstva, intelektualne svojine, SPS i TBT propisa itd. Članstvo Crne Gore u STO Sporazumu o vladinim nabavkama (GPA) je u direktnoj vezi s pregovaračkim poglavljem 5 - Javne nabavke.

Takođe, pravna tekovina STO je polazna osnova prilikom definisanja trgovinskih politika svih članica ove Organizacije, pa tako i EU kada je u pitanju Zajednička trgovinska politika kao jedna od najvažnijih politika Unije. Zajednička trgovinska politika regulisana je članom 206 i 207 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Trgovinska politika Unije odnosi se na obaveze iz članstva u STO, uključujući propise o vanjskoj trgovini, carine i ostale mjere zaštite domaće proizvodnje, te opšti sistem preferencijala kojim se manje razvijenim zemljama i zemljama u razvoju daju carinske povlastice pri uvozu robe u EU. Temelj zajedničke trgovinske politike je zajednička carinska tarifa koja uređuje trgovinske odnose Unije sa trećim zemljama. Evropska unija

⁴³ Preliminarni podaci

⁴⁴ Preliminarni podaci

takođe primjenjuje i veliki broj bilateralnih sporazuma sa zemljama nečlanicama, između ostalog, i sporazume o slobodnoj trgovini i sporazume o stabilizaciji i pridruživanju.

Danom pristupanja EU Crna Gora ima obavezu da u potpunosti primjenjuje Zajedničku trgovinsku politiku Unije. Komisija će, kao i slučaju drugih država članica Unije, u ime Crne Gore pregovarati sa članicama STO u slučaju da neka od njih zatraži kompenzacije zbog izmjene preuzetih obaveza kroz crnogorski Protokolom o pristupanju STO. Naime, treba imati u vidu da postoje razlike između obaveza Crne Gore koje se odnose na carinske stope i tarifne kvote kao i u dijelu pristupa tržištu usluga, i onih koje primjenjuje EU. Ulaskom Crne Gore u EU, STO raspored za Crnu Goru će prestati da važi. Takođe, kako je temelj zajedničke trgovinske politike carinska tarifa EU, Crna Gora će danom pristupanja EU otkazati postojeće sporazume o slobodnoj trgovini.

EU je aktivna STO članica, pa se i od zemalja koje su otpočele pristupne pregovore očekuje da usklađuju svoje politike sa EU. U skladu sa pomenutim Ministarstvo ekonomije izvještava EK o implementaciji obaveza Crne Gore u okviru STO sklopu sastanaka Pododbora za industriju, trgovinu, carine i poreze.

IZVJEŠTAJ SA PRVOG PREGLEDA TRGOVINSKIH POLITIKA CRNE GORE

1. UVOD

Nakon šest godina punopravnog članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) sproveden je prvi pregled trgovinskih politika (TPR) Crne Gore. TPR je najznačajnija aktivnost od pristupanja STO-u aprila 2012. godine, jer je u pitanju najsveobuhvatniji proces analize propisa i mjera u trgovini nakon pristupnih pregovora. Sastanak Tijela za pregled trgovinskih politika (TPRB), na kom su razmatrane trgovinske politike Crne Gore bio je završna faza u procesu, koji je otpočeo februara 2017. godine, a okončan zaključno sa majem o.g. Predmet sastanka je bio Izvještaj STO Sekretarijata (*Report by the Secretariat*) i Izvještaj Vlade (*Reports by the Government*), koji pored različitih aspekata trgovinske politike, uključuju i investicioni režim, poljoprivredu, zaštitu prava intelektualne svojine, energetiku, telekomunikacije, finansijske usluge i drugo. STO Članice su dostavljale pitanja i tražile pojašnjenja u vezi sa oblastima obuhvaćenim kroz oba Izvještaja.

Članstvo i aktivnosti u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji su veoma značajni iz nekoliko razloga. Prvo, ukazuju na spremnost zemlje da se integriše u globalne međunarodne tokove. Drugo, STO sporazmi regulišu trgovinu robama, uslugama i trgovinska prava intelektualne svojine, i obezbjeđuju predvidivost uslova učešća u međunarodnoj trgovini. Ovo posebno jer je STO jedina organizacija koja definiše međunarodno prepoznata trgovinska pravila. Takođe, postojanje mehanizma za rješavanje sporova garantuje poštovanje preuzetih obaveza od strane svih učesnika, i konačno putem novih inicijativa članice imaju mogućnost da kreiraju buduća pravila prekogranične trgovine.

2. PROCEDURA PRIPREME ZA SASTANAK TIJELA ZA PREGLED TRGOVINSKIH POLITIKA

2.1 Mehanizam za praćenje trgovinskih politika

Pregled trgovinskih politika jedna je od funkcija STO-a definisana članom III STO Sporazuma. Sprovodi se periodično u skladu sa principom transparentnosti. STO članice su u svrhu sprovođenja pregleda osnovale Tijelo za praćenje trgovinskih politika (TPRB).

Detaljna procedura za pripremu pregleda trgovinskih politika data je u Aneksu 3 STO Sporazuma - *Mehanizam za pregled trgovinskih politika*.

2.2 Hodogram aktivnosti Crne Gore

Sastanak Tijela za pregled trgovinskih politika (TPRB) Crne Gore je završna faza u procesu koji je otpočeo **februara 2017. godine** kada je od strane STO Sekretarijata, a u cilju pripreme za prvu posjetu STO eksperata, dobijen prvi set pitanja i zahtjeva za informacijama potrebnih za izradu Izvještaja Sekretarijata. Iako se dokument priprema u saradnji sa članicom čije trgovinske politike su predmet pregleda, Izvještaj Sekretarijata je dokument STO Sekretarijata, pa su za sadržaj i ocjene date u Izvještaju odgovorni eksperti koji ga pripremaju. S tim u vezi, pored informacija dobijenih od strane Crne Gore prilikom izrade svog Izvještaja, Sekretarijat je koristio sve dostupne izvore informacija kao što su Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, izvještaji Evropske komisije i drugi. **Tokom prve posjete, aprila 2017. godine**, u trajanju od tri dana, nadležni resori su upoznati sa budućim aktivnostima. Takođe, od strane nadležnih resora, na zahtjev

Sekretarijata, dostavljeni su crnogorski propisi, strateška dokumenta, Program ekonomskih reformi (PER) i druga zvanična dokumenta i informacije. Sekretarijat STO je početkom novembra o.g. kompletirao inicijalni nacrt svog Izvještaja. Nacrt je rađen u dijelovima, i nadležni resori su dostavljali svoje komentare i odgovore kako su pristizali dijelovi nacrta Izvještaja. **Druga posjeta predstavnika Sekretarijata**, u trajanju od 5 dana, održana je krajem **novembra 2017. godine**. Tokom dvije misije predstavnika Sekretarijata organizovan je veliki broj sastanaka, sa predstavnicima državnih institucija i udruženja⁴⁵. U kontekstu Crne Gore, proces dostavljanja informacija, komentara otpočeo je tokom marta 2017. godine, a završen je 31. januara 2018. godine.

Nakon što je jasno bila definisana struktura izvještaja, kao i oblasti koje će biti obuhvaćene dokumentima, na predlog Ministarstva ekonomije, Vlada Crne Gore je razmotrila i usvojila Informaciju o prvom Pregledu trgovinskih politika Crne Gore u okviru STO (br. zaključka 07-3637 iz novembra 2017.g.). Ovim dokumentom je, između ostalog, dat hodogram aktivnosti i zaduženo Ministarstvo ekonomije, da u koordinaciji sa nadležnim organima državne uprave i institucijama, formira Radnu grupu zaduženu za sprovođenje procesa pregleda trgovinskih politika, praćenje i implementaciju pravne tekovine STO i obaveza preuzetih članstvom.

U skladu sa gore pomenutim, Rješenjem ministarke ekonomije od **28. decembra 2017. godine**, br. 69-1004/2017-7, formirana je Radna grupa za sprovođenje procesa pregleda trgovinskih politika, praćenje i implementaciju pravne tekovine STO i obaveza preuzetih članstvom u STO. Članovi Radne grupe su predstavnici svih ministarstava, Zavoda za statistiku, Uprave carina, Poreske uprave, Agencije za duvan, Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Instituta za standardizaciju, Zavoda za metrologiju, Akreditacionog tijela, Uprave za inspeksijske poslove, Agencije za promociju stranih ulaganja, Sekretarijata za razvojne projekte, Uprave za javne nabavke, Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, Komisije za hartije od vrijednosti, Zavoda za intelektualnu svojinu, Uprave policije, Investiciono-razvojnog fonda, Centralne banke, Agencije za sprečavanje korupcije, Agencije za elektronske medije, Agencije za energetiku, Agencije za zaštitu konkurencije, Agencije za lijekove i medicinska sredstva, Agencije za nadzor osiguranja i Privrednog suda. Kad je u pitanju TPR, članovi Radne grupe su bili u obavezi da pripreme odgovore na pitanja Sekretarijata i članica STO-a i daju komentare na izvještaj Sekretarijata.

Nj.E. Ambasador Lihtenštajna Peter Matt imenovan je za **diskutanta** za TPR Crne Gore **6. februara 2018. godine**. Diskutant u ličnom kapacitetu otvara raspravu, a imenuje ga predsjedavajući TPRB-a u konsultaciji sa članicama u skladu sa utvrdjenim procedurama za izbor diskutanta.

U skladu sa praksom izvještavanja u okviru TPR, pored izvještaja Sekretarijata pripremljen je i Izvještaj Vlade. Dokumentom je dat kratak osvrt na trgovinske politike sa aspekta Crne Gore, i usvojen je na sjednici od **11. januara 2018. godine** (br. zaključka 07-4033). Izradu dokumenta je koordiniralo Ministarstvo ekonomije, a u pripremi su učestvovalе sve nadležne institucije. Izvještaj je dostavljen STO Sekretarijatu **24. januara 2018. godine**. Oba Izvještaja – Izvještaj Sekretarijata i Izvještaj Vlade, su nakon prevođenja, distribuirani STO članicama **7. marta 2018. godine**. Crna Gora je **4. aprila 2018. godine** dostavila komentare nadležnih resora - faktičke greške na Izvještaj STO Sekretarijata.

⁴⁵ Imajući u vidu obuhvat tema koje su bile predmet sastanka sa STO ekspertima, istima su prisustvovali predstavnici svih ministarstava (osim za Ministarstva za ljudska i manjinska prava), Zavoda za statistiku, Uprave carina, Poreske uprave, Agencije za duvan, Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Instituta za standardizaciju, Zavoda za metrologiju, Akreditacionog tijela, Uprave za inspeksijske poslove, Agencije za promociju stranih ulaganja, Sekretarijata za razvojne projekte, Uprave za javne nabavke, Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, Komisije za hartije od vrijednosti, Zavoda za intelektualnu svojinu, Uprave policije, Investiciono-razvojnog fonda, Centralne banke, Agencije za sprečavanje korupcije, Agencije za elektronske medije, Agencije za energetiku, Agencije za zaštitu konkurencije, Agencije za lijekove i medicinska sredstva, Agencije za nadzor osiguranja i Privrednog suda.

Shodno utvrđenim procedurama članice su imale pravo da dostavljaju pitanja na oba Izvještaja, u pisanoj formi i *on-line*, do **28. marta o.g.** Crna Gora je prva članica koja je za pitanja i odgovore koristila i *on-line* sistem, što je od strane ostalih članica ocijenjeno veoma pozitivno. Odgovore na sva pitanja dobijena u tom roku trebalo je poslati najkasnije do **11. aprila o.g.** U skladu sa STO procedurama odgovore na pitanja dobijana poslije 28. marta i tokom sastanka TPR koji je održan u Ženevi 11. – 13. aprila 2018. godine, trebalo je dostaviti **najkasnije do 13. maja o.g.** Crna Gora je odgovore na sva pitanja, i ona koji su pristigla nakon 28. marta, dostavila prije definisanog roka. Pa tako, svi odgovori su poslani do 12. aprila 2018. godine, sa izuzetkom 2 naknadno dobijna pitanja SAD-a, koja su odgovorena 9. maja o.g.

Delegaciju Crne Gore na TPR sastanku, koji je održan aprila 2018. godine, predvodio je generalni direktor za regionalnu i multilateralnu trgovinsku saradnju i ekonomske odnose sa inostranstvom u Ministarstvu ekonomije, Goran Šćepanović. Delegaciju su, pored predstavnika Crne Gore pri STO-u, činili i predstavnici Ministarstva ekonomije, Ministarstva finansija, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Ministarstva vanjskih poslova, Centralne banke, Uprave za bezbjednost hrane, Agencije za nadzor osiguranja i Agencije za zaštitu konkurencije.

Vođa delegacije, Goran Šćepanović, je na sastanku predstavio ekonomske i trgovinske politike naglašavajući da je Crna Gora posvećena poštovanju multilateralnog trgovinskog sistema i implementaciju obaveza preuzetih članstvom u STO. TPR Crne Gore je izazvao veliku pažnju članica. Tako je u pripremnom periodu 17 članica dostavilo pitanja, dok je 28 članica uzelo učešće na samom sastanku dalo osvrt na trgovinske politike uz ocjenu da je Crna Gora napredovala u njihovom sprovođenju. Članice su izrazile snažnu podršku aktivnostima Crne Gore u ovoj Organizaciji, kako u dijelu sprovođenja odredbi važećih sporazuma, tako i u dijelu učešća i doprinosa novim inicijativama.

Pregled trgovinskih politika Crne Gore je formalno okončan **13. maja 2018. godine**. Ministarstvo ekonomije je, u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova i nadležnim resorima, koordiniralo aktivnosti na pripremi i učešću na sastanku TPRB-a, a detaljan pregled aktivnosti dat je u Tabeli 1.

Tabela 1: TPR Aktivnosti od februara 2017. zaključno sa majem 2018.

Aktivnost	Datum sprovođenja
Zahtjevi STO Sekretarijata za dostavljanjem informacija, komentara i crnogorske legislative	Od februara 2017. zaključno sa decembrom 2017.
Dvije posjete STO eksperata	25 – 28 april 2017. 27. novembra – 1. decembra 2017.
Usvojena Informacija o prvom pregledu trgovinskih politika u okviru Svjetske trgovinske organizacije (dostavilo Ministarstvo ekonomije)	30. novembar 2017. godine; br. zaključka 07-3637
Formirana Radna grupa za sprovođenje procesa pregleda trgovinskih politika, praćenje i implementaciju pravne tekovine STO i obaveza preuzetih članstvom u STO	28. decembar 2017. godine; br. rješenja 69-1004/2017-7
Nj.E. Ambasador Lihtenštajna Peter Matt imenovan diskutanta	6. februar 2018. godine
Usvojen Izvještaj Vlade (dostavilo Ministarstvo ekonomije)	11. januar 2018. godine (br. zaključka 07-4033)

Izveštaj Vlade dostavljen Sekretarijatu STO, nakon prevođenja i usaglašavanje engleske verzije dokumenta sa nadležnim resorima	24. januar 2018. godine. Zaključno sa 31. januarom 2018. godine sa Sekretarijatom STO usaglašavane su engleske verzije dokumenata.
Izveštaj Vlade i Izveštaj Sekretarijata distribuirani članicama STO	7. mart 2018. godine
Usvojena Platforma za učešće crnogorske delegacije na sastanku TPRB-a (dostavilo Ministarstvo ekonomije)	22. mart 2018. godine (br. zaključka 07-1071)
Crna Gora dostavila komentare na Izveštaj Sekretarijata – usatljena praksa članica STO	04. april 2018. godine
Sastanak TPRB-a	11 – 13. april 2018. godine
Crna Gora dostavila odgovore na sva pitanja	Zaključno sa 9. maj 2018 godine.
TPR formalno okončan	13. maja 2018. godine

Izvor: Ministarstvo ekonomije

3. PREGLED DOBIJENIH PITANJA

Izveštaj Sekretarijata sadrži nekoliko ključnih oblasti: ekonomsko okruženje, trgovina i investicije, trgovinske politike i prakse po mjerama i trgovinske politike po sektorima, kao i niz podoblasti. Izveštaj Vlade pored uvoda sadrži ekonomske politike, trgovinsku politiku, i ciljeve i razvoj trgovinske politike. Crna Gora je tokom prvog pregleda trgovinskih politika dobila ukupno 217 pitanja na Izveštaj Sekretarijata i Izveštaj Vlade od strane 17 članica, pri čemu su tri članice dostavile i dodatna pitanja. U Tabeli 2 dat je pregled svih dobijenih pitanja po zemljama i oblastima na koje su se odnosila.

Tabela 2: Pregled TPR pitanja po zemljama

Članica	Datum dobijanja pitanja	Ukupan broj pitanja	Pitanja po oblastima**	Dostavljeni odgovori
Argentina	28.03.2018	5	mjere koje utiču na uvoz; podsticaji za investicije; proizvodnja	6.04.2018.
Australija	27.03.2018	10	ekonomski indikatori; finansijske usluge; telekomunikacije	6.04.2018.
Brazil*	26.03.2018	2	telekomunikacije	6.04.2018.
Kanada*	27.03.2018	2	trgovinske olakšice	6.04.2018.
Kina	27.03.2018	4	usluge	6.04.2018.
Kina dodatna pitanja	11.04.2018	23	mjere koje utiču na uvoz; intelektualna svojina; energetika	12.04.2018.
Kostarika*	28.03.2018	6	telekomunikacije	6.04.2018.
EU	22.03.2018	24	investicije; mjere koje utiču na uvoz; SPS; konkurencija; javne nabavke; intelektualna svojina; finansijske usluge	6.04.2018.
Island*	26.03.2018	1	žensko preduzetništvo	6.04.2018.

Članica	Datum dobijanja pitanja	Ukupan broj pitanja	Pitanja po oblastima**	Dostavljeni odgovori
Japan*	28.03.2018	47	telekomunikacije; emitovanje	6.04.2018.
Koreja*	06.04.2018	1	mjere koje utiču na uvoz	12.04.2018.
Meksiko	28.03.2018	6	ekonomski indikatori; FTAs; investicije; poljoprivreda; turizam	6.04.2018.
Moldavija	28.03.2018	5	trgovinska politika; FTAs; investicije	6.04.2018.
Saudijska Arabija	06.04.2018	1	finansijske usluge; ekonomski indikatori; investicije; javne nabavke; energetika; transport; turizam	12.04.2018.
Saudijska Arabija dodatna	10.04.2018	7		
Tajland	04.04.2018	7	konkurencija; privatizacija	12.04.2018.
Turska	06.04.2018	4	FTAs; podsticaji za investicije; SPS	12.04.2018.
Ukrajina	27.03.2018	26	mjere koje utiču na uvoz; mjere koje utiču na izvoz; poljoprivreda; energetika	6.04.2018.
SAD	26.03.2018	34	trgovinska politika; SPS; intelektualna svojina	6.04.2018.
SAD dodatna pitanja	13.04.2018	2	SPS; intelektualna svojina	9.05.2018.
Ukupno		217		

* pitanja dobijena putem on-line platforme

** u svrhu izrade ovog izvještaja nazivi su dati opisno

Izvor: Ministarstvo ekonomije

Pitanjima je obuhvaćen veliki broj različitih oblasti uključujući trgovinske olakšice, podsticaje za investitore, uvozne i izvozne dozvole, telekomunikacije, SPS mjere, konkurenciju, finansijske usluge i sl. Broj pitanja po oblastima na osnovu Izvještaja Sekretarijata dat je u Tabeli 3 i Grafikonu 1. Napominjemo da su u odnosu na pitanja u Tabeli, koja su dostavljena na Izvještaj Sekretarijata, dostavljena još dodatna 33 pitanja na izvještaj Vlade.

Tabela 3: Pregled TPR pitanja na Izvještaj Sekretarijata

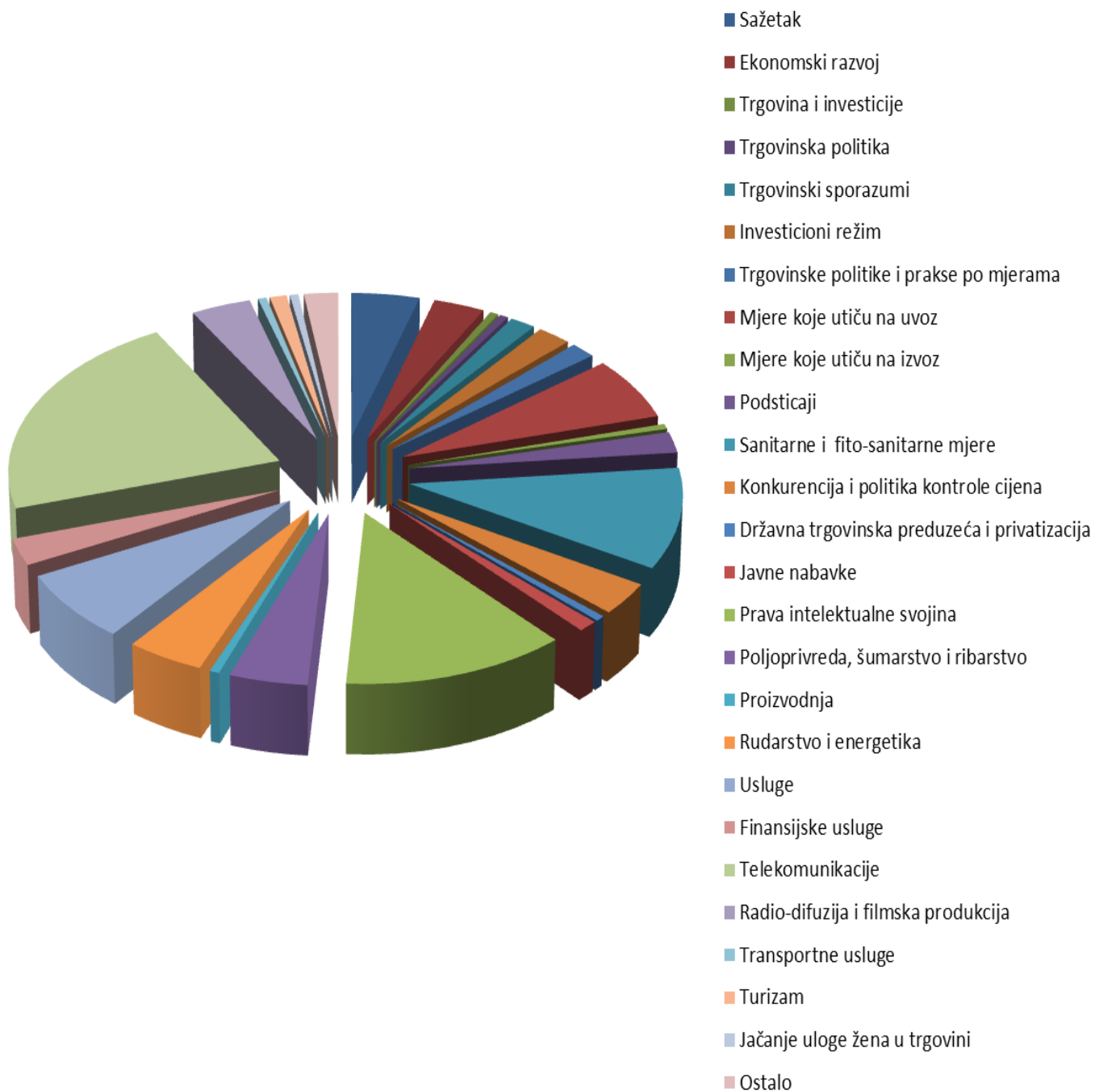
Sadržaj	Total
Sažetak	8
Ekonomski razvoj	6
Trgovina i investicije	1
Trgovinska politika	1
Trgovinski sporazumi	3

<i>Investicioni režim</i>	4
<i>Trgovinske politike i prakse po mjerama</i>	3
<i>Mjere koje utiču na uvoz</i>	12
<i>Mjere koje utiču na izvoz</i>	1
<i>Podsticaji</i>	4
<i>Sanitarne i fito-sanitarne mjere</i>	19
<i>Konkurencija i politika kontrole cijena</i>	6
<i>Državna trgovinska preduzeća i privatizacija</i>	1
<i>Javne nabavke</i>	2
<i>Prava intelektualne svojina</i>	23
<i>Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo</i>	8
<i>Proizvodnja</i>	1
<i>Rudarstvo i energetika</i>	8
<i>Usluge</i>	13
<i>Finansijske usluge</i>	5
<i>Telekomunikacije</i>	40
<i>Radio-difuzija i filmska produkcija</i>	7
<i>Transportne usluge</i>	1
<i>Turizam</i>	2
<i>Jačanje uloge žena u trgovini</i>	1
<i>Ostalo</i>	4
Ukupno	184

Izvor: Ministarstvo ekonomije

Iako se po broju dobijenih pitanja najveći dio odnosio na telekomunikacije, bitno je pomenuti da su gotovo sva vezana za telekomunikacije dobijena od strane Japana.

Grafikon 1: Pregled TPR pitanja po oblastima Izvještaja Sekretarijata

Izvor: Ministarstvo ekonomije

U Tabeli 4 dat je pregled pitanja dobijenih na Izvještaj Vlade.

Tabela 4: Pregled TPR pitanja na Izvještaj Vlade

Sadržaj	Total
1 UVOD	
2 EKONOMSKE POLITIKE	12
3 TRGOVINSKA POLITIKA	21
4 CILJEVI I RAZVOJ TRGOVINSKE POLITIKE	
Ukupno	33

Izvor: Ministarstvo ekonomije

4. TOK SASTANKA

4.1 Prvi dio sastanka

Pregled trgovinskih politika Crne Gore je u skladu sa STO procedurom trajao dva dana, 11. i 13. aprila 2018. godine. Otvarajući sastanak predsjedavajući TPRB-a, šef Misije Benina u Ženevi, ambasador **Eloi Laourou** informisao je učesnike o samom procesu pregleda trgovinskih politika i njegovim načelima, naglašavajući da se radi o prvom pregledu od pristupa Crne Gore STO-u 2012. godine. Ukazao je na osnovne karakteristike crnogorske ekonomije i podsjetio da je Crna Gora u periodu 2012 – 2017 (izvještajni period) ratifikovala Sporazum o trgovinskim olakšicama i postala članica Sporazuma o javnim nabavkama.

Vođa crnogorske delegacije, generalni direktor u Ministarstvu ekonomije, Goran Šćepanović, je u uvodnom izlaganju istakao da su u izvještajnom periodu postavljeni čvrsti temelji za regionalne i međunarodne integracije Crne Gore, kao i da je Vlada prepoznala važnost trgovinskih politika za ekonomski razvoj. Predstavio je detaljno crnogorsku ekonomiju (investicije, turizam, energetiku) sa posebnim osvrtom na pokazatelje za 2017. godinu. G. Šćepanović je ukazao da je Crna Gora pridruživanjem brojnim inicijativama⁴⁶ pokazala privrženost multilateralnom trgovinskom sistemu. Posebno se osvrnuo na aktuelne multilateralne trgovinske pregovore u ribarstvu i potvrdio da će Crna Gora nastaviti da podržava razvoj ribarske flote, i u tom smislu nije spremna da prihvati ukidanje svih subvencija u ribarstvu, što je trenutno predmet pregovora.

Crnogorsku ekonomiju iz više uglova u veoma pozitivnom kontekstu, predstavio stalni predstavnik Lihtenštajna, ambasador **Peter Matt**. Ambasador Matt je učestvovao na sastanku u svojstvu diskutanta. Podsjetio je su trgovinski odnosi Crne Gore i Lihtenštajna uređeni Sporazumom o slobodnoj trgovini koji se primjenjuje sa EFTA zemljama i ukazao je na sličnosti između Crne Gore i Lihtenštajna. Posebno je pozdravio aktivno učešće Crne Gore u tijelima STO-a, pozitivne trendove u ekonomiji i privatizaciju sprovedenu na sveobuhvatan način. Pomenuo je da se crnogorska privreda susrijeće sa izazovima karakterističnim za male ekonomije i da postoji prostor za poboljšanja vezan za tržište rada i kreiranje povoljne investicione klime uz borbu protiv korupcije i sive ekonomije. Čestitao je Crnoj Gori na ostvarenjima od 2012. godine.

⁴⁶ Crna Gora je pristupila Sporazumu o trgovini civilnim vazduhoplovima (2012. godine) i Ministarskoj deklaraciji o trgovini proizvodima informaciono tehnologije (2012. godine). Tokom 2016. godine, dodatno je liberalizovala pristup tržištu roba udijelu proizvoda informaciono tehnologije (ITA / ITA2) i civilnih vazduhoplova (Uredba o izmjenama Uredbe o carinskoj tarifizi 2016. godinu "Sl. listCG", broj 46/16). Julia 2015. godine, Crna Gora je postala 44. članica Sporazuma o vladinim nabavkama, kao prva zemlja koja je pristupila ovom plurilateralnom Sporazumu nakon njegove revizije 2014. godine. Crna Gora je potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS Službeni listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", broj 6/2013 od 24. jula 2013. godine).

Nakon uvodnog izlaganja predsjedavajućeg, vođe delegacije Crne Gore i diskutanta **28 članica**⁴⁷ je **uzelo učešće u diskusiji**. Članice su pohvalile aktivnosti Crne Gore usmjerene ka liberalizaciji pristupa tržištu i unaprijeđenju oblasti trgovinskih olakšica, javnih nabavki, intelektualne svojine. Crnoj Gori su upućene čestitke na dinamici procesa evropskih integracija, aktivnostima u vezi fiskalnom konsolidacijom, usvajanju Programa ekonomskih reformi, sprovedenim reformama u oblasti pravosuđa i politici konkurencije, a posebno na dodjeljivanju nacionalnog tretmana stranim investitorima izmjenama Zakona o investicijama 2014. godine. Pozdravljena je spremnost Crne Gore da istražuje nove mogućnosti posebno kad je u pitanju e-trgovina i investicione olakšice. Većina članica je navela da je neophodno redovno dostavljati notifikacije posebno kad su u pitanju domaća podrška poljoprivedi, SPS, TBT i uvozne dozvole. Članice su bile veoma zainteresovane za Strategiju trgovinskih olakšica koja je usvojena od strane Vlade marta 2018. godine, a neke su takođe izrazile spremnost za jačanje trgovinskih odnosa sa Crnom Gorom. Pregled izjava članica koje su imale posebne poruke u odnosu na već pomenute generalne ocjene dat je u nastavku teksta.

Delegacija **EU** je izrazila zadovoljstvo učešćem na prvom TPR-u Crne Gore. Ukazano je bliskost odnosa EU i Crne Gore polazeći od činjenice da je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) u primjeni 10 godina, da je Crna Gora prva od zemalja regiona otvorila pristupne pregovore 2012. godine i da je predvodnik procesa evropskih integracija u regionu, kao i da je EU najzačajniji trgovinski partner Crne Gore. EU je iskazala poseban interes za novi Zakon o radu; efekte podsticaja za investitore, uključujući napore za uspostavljanje biznis zona; notifikacije u oblasti trgovinskih olakšica; i aktivnosti za uspostavljanje Regionalne ekonomske oblasti (eng. *Regional Economic Area*). Kad su u pitanju unaprijeđnje uslova poslovanja i uklanjanje barijera biznisu, EU je ukazala da je neophodno dalje unaprijediti oblasti javnih nabavki i konkurencije, kao i javnu administraciju. Konačno, delegacija EU je zahvalila Crnoj Gori na konstruktivnom pristupu u dijelu multilateralnih pregovora.

Delegacija **Islanda** je zahvalila Crnoj Gori, kao članici *Trade Impact Working Group*, na podršci inicijativi za promociju teme učešća žena u trgovini na agendi međunarodne trgovine. Pomenutom radnom grupom pored Sijera Leona i Međunarodnog trgovinskog centra (ITC) ko-predsjedava i Island. Inicijativa je rezultirala usvajanjem zajedničke deklaracije od strane više od 120 STO članica i posmatrača tokom 11. Ministarske konferencije⁴⁸ o jačanju uloge žena u međunarodnoj trgovini.

Delegacija **Brazila** je pohvalila napore Crne Gore da unaprijedi konkurentnost izvoza usluga, da diversifikuje izvoz roba i poveća dodatnu vrijednost u izvozno orijentisanoj proizvodnji. Pomenuto je da prilikom uvoza krompira i određenih biljaka Crna Gora primjenjuje specijalne SPS zahtjeve, kao i da su od 2012. godine SPS mjere za uvoz citrusa iz Brazila pooštrene. Navedeno je da potencijali trgovinske saradnje između dvije zemlje nisu još uvijek potpuno iskorišćeni i da bi ubuduće trebalo raditi na tome posebno sa aspekta zastupljenosti poljoprivrednih proizvoda iz Brazila na tržištu Crne Gore.

Delegacija **Ukrajine** je zahvalila Crnoj Gori na konstruktivnom pristupu multilateralnim trgovinskim pregovorima i podsjetila da se trgovina između dvije zemlje odvija po preferencijalnim uslovima u skladu sa postojećim Sporazumom o slobodnoj trgovini. Ukrajina je zahvalila Crnoj Gori na detaljnim odgovorima na pitanja dobijena u pripremnom periodu.

⁴⁷ EU; Island; Brazil; Ukrajina; Kanada; Kina; Australija; Argentina; Kostarika; Moldavija; Meksiko; SAD; Tajland; Saudijska Arabija; Turska; Republika Koreja; Indija; Singapur; Odvojeno carinsko područje Tajvana, Penghu, Kinmen i Matsu; Benin; Albanija; Sri Lanka; Salvador; Gvatemala; Pakistan; Gruzija; Ruska Federacija i Jordan.

⁴⁸ Održana od 11 – 13. decembra 2017, Buenos Aires, Argentina. Informacije o jedanaestoj Ministarskoj konferenciji su dostupni na linku: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc11_e/mc11_e.htm.

Delegacija **Kanade** je zahvalila Crnoj Gori na suštinskom doprinosu aktivnostima u okviru STO-a nakon što je ostvarila status punopravnog člana. Kanada je takođe ohrabrila Crnu Goru da nastavi sa aktivnostima modernizacije pristupa tržištu finansijskih usluga, unaprjeđenja produktivnosti, i usaglašavanja sa EU zakonodavstvom.

Delegacija **Kine** je čestitala Crnoj Gori na izuzetnom progresu u ekonomiji i trgovini, koji je ostvaren od 2012. godine. Ukazala je da je Kina najznačajniji trgovinski partner Crne Gore van Evrope. Bilateralni odnosi dvije zemlje će biti dodatno unaprijeđeni putem *Belt and Road* inicijative i uspostavljanjem mehanizma saradnje između Kine i zemalja centralne i istočne Evrope, sa ciljem ubrznog ekonomskog rasta Crne Gore, kao i jačanja povezanosti regiona, ali i istraživanja mogućnosti saradnje u dijelu infrastrukture, eneregetike, saobraćaja, transporta, poljoprivrede i turizma.

Delegacija **Argentine** je podržala napore da Crne Gore na unaprijedi ekonomiju. Takođe, imajući u vidu da robna razmjena između dvije zemlje nije značajna, Argentina je iznijela očekivanje da će potencijal saradnje biti potpuno iskorišćen zahvaljujući Sporazumu o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji, koji je potpisan 2016. godine tokom posjete tadašnjeg predsjednika Vlade g. Mila Đukanovića⁴⁹.

Delegacija **Kostarike** je ukazala da je Crna Gora primjer kako multilateralni trgovinski sistem pozitivno utiče na trgovinu i ekonomiju. Kostarika je istakla da, imajući u vidu nivo prirodnih bogatstava, Crna Gora ima velike potencijale u sektoru poljoprivrede i ribarstva. S tim u vezi, posebno je pohvaljeno usvajanje Nacionalne Strategije održivog razvoja i ravnomjernog regionalnog razvoja, kao i okretanje ka uslužnoj orijentisanoj ekonomiji što su i pokazali trendovi u digitalnim tehnologijama.

Delegacija **Moldavije** je istakla da je Crna Gora sa najvećom ozbiljnošću i posvećenošću pristupila ispunjenju obaveza koje proizlaze iz STO članstva. Moldavija je podsjetila da se trgovina sa Crnom Gorom odvija u skladu sa CEFTA Sporazumom. Iskazano je očekivanje da će sve CEFTA strane ubrzo ratifikovati Dodatni Protokol 5 o trgovinskim olakšicama⁵⁰, koji podrazmijeva veći nivo obaveza od STO Sporazuma o trgovinskim olakšicama a sve u cilju promovisanja investicija i trgovine za dobrobit privatnog sektora.

Delegacija **SAD-a** je izuzetno pozitivno ocijenila rezultate koje je Crna Gora ostvarila u proteklih nekoliko godina. Rečeno je da je Crna Gora „izvanredni građanin ove Organizacije“. Navedeno je da je proces STO pristupanja okončan izuzetnom posvećenošću i entuzijazmom, a sve aktivnosti preduzete nakon sticanja statusa punopravnog člana su veoma značajne, posebno u dijelu trgovinskih olakšica gdje se Crna Gora pokazala kao lider. SAD su iznijele očekivanje da će Crna Gora nastaviti sa aktivnostima na unaprjeđenju biznis okruženja. Posebno su pohvaljene aktivnosti preduzete u dijelu Giljotine propisa. Slično je i sa aktivnostima preduzetim u cilju unaprjeđenja kapaciteta akreditacionog sistema, za koje je ocijenjeno da će povećati povjerenje investitora prilikom ulaska na tržište Crne Gore.

Delegacija **Turske** je naznačila da su reforme trgovinske i investicione politike značajno doprinijele ekonomskom razvoju Crne Gore. Izraženo je uvjerenje da će nastavak reformi na tržištu rada, fiskalna konsolidacija, unaprjeđenje investicionog režima i ambiciozni režim podsticaja ojačati konkurentnost ekonomije i sektor proizvodnje. Navedeno je da je u trgovini između dvije zemlje u primjeni Sporazum o slobodnoj trgovini od 2010. godine i da je Crna Gora veoma važan trgovinski partner Turskoj, kao i da će

⁴⁹ Sporazum je potpisan 6. juna 2016, a stupio na snagu 17. januara 2017. godine.

⁵⁰ Do sada su Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Moldavija ratifikovale Dodatni Protokol 5. Protokol je stupio na snagu 18. aprila 2018. godine.

odnosi biti produbljeni ratifikacijom bilateralnog investicionog sporazuma⁵¹. Delegacija Turske se posebno osvrnula na politiku Crne Gore o jednakosti dokumenata o ocjeni usaglašenosti izdatih od strane EU tijela u vezi tehničkih zahtjeva, i podsjetila da Turska očekuje isti tretman imajući u vidu da je u sklopu carinske unije sa EU Turska potpuno transponovala EU propise u ovoj oblasti.

Delegacija **Indije** je navela da Indija i Crna Gora tradicionalno imaju prijateljske odnose i, između ostalog, podsjetila da postoji mogućnost redovnog učešća na obukama za službenike iz Crne Gore u okviru *India's Economic and Technical Cooperation* programa.

Delegacija **Albanije** je čestitala Crnoj Gori na ostvarenom u procesu evropskih integracija, a posebno jer je prva od zemalja zapadnog Balkana koja vodi pregovore u skladu sa „novim pristupom“. Polazeći od navedenog izraženo je očekivanje da će zemlje nastaviti da podržavaju jedna drugu u ovom procesu kao i da dijele iskustva, razvijaju kapacitete i strategije neophodne za EU pregovore. Albanija je istakla da je pored CEFTA okvira, saradnja sa Crnom Gorom osnažena i Sporazumom o ekonomskoj saradnji, koji je potpisan novembra 2015. godine. Cilj Sporazuma je da se istraže mogućnosti potencijalne saradnje u industriji, energetici, poljoprivredi, zaštiti životne sredine, turizmu i saobraćaju. Kad je u pitanju prekogranična saradnja izraženo je uvjerenje da će strane na političkom i tehničkom nivou definisati prioritene projekte u cilju obezbjeđnja sredstava i implementacije. S tim u vezi, Albanija je „ohrabrila“ crnogorske institucije da ulože više napora u realizaciju određenih projekata na svojoj teritoriji.

Delegacija **Ruske Federacije** se osvrnula na istorijat odnosa sa Crnom Gorom. Posebno su pomenute mjere vezane za izvoz vina iz Crne Gore u Rusiju i aktivnosti preduzete tim povodom.

4.2 Drugi dio sastanka

Drugi dio sastanka održan je 13. aprila 2018. godine. U skladu sa utvrđenom procedurom vođa crnogorske delegacije, Goran Šćepanović, je imao završno izlaganje. G. Šćepanović se zahvalio članicama na velikom interesovanju koje su pokazale za prvi TPR Crne Gore, kao i za sve komentare i pitanja koji su dobijeni u prethodnom periodu. Takođe, dao je osvrt na pojedina pitanja članica, dao odgovarajuća pojašnjenja i naveo da Crna Gora i ubuduće ostaje posvećena multilateralnom trgovinskom sistemu.

Diskutant ambasador **Pitter Mat** u završnom izlaganju je ocijenio da su se članice veoma pohvalno izrazile o otvorenosti crnogorske ekonomije. Takođe, osvrnuo se na pitanja članica i rekao da je tokom sastanka Crna Gora sa pravom dobila izuzetno pozitivne ocjene kad je u pitanju posvećenost radu u STO-u i transformacija ekonomije ostvarena od 1990. godine. Naveo je da proces EU integracija ima vodeću ulogu u reformisanju mnogih oblasti i da je uvjeren da će Crna Gora uspješno prevazići sve izazove, koji je očekuju na tom putu.

Nakon završnog izlaganja diskutanta delegacije **EU** i **SAD**-a su takođe dale završne izjave. Delegacija EU se zahvalila na detaljnim odgovorima na pitanja i podsjetila da je u Strategiji EK za zapadni Balkan objavljenoj u februaru 2018. godine Crna Gora označena kao predvodnik procesa EU integracija u regionu. Delegacija SAD-a se takođe zahvalila na suštinskim i sveobuhvatnim odgovorima na postavljena pitanja. SAD su navele da završna izjava Crne Gore pokazuje ozbiljnost sa kojom je zemlja pristupila sastanku što za njih „nije iznenađenje“ imajući u vidu angažovanost Crne Gore u STO-u. Obje delegacije su čestitale Crnoj Gori na uspješnom prvom pregledu trgovinskih politika.

⁵¹ Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o uzajamnoj promociji i zaštiti ulaganja potpisan je 14. marta 2012. godine i još uvijek nije stupio na snagu.

Zatvarajući sastanak predsjedavajući ambasador **Eloi Laourou** se osvrnuo na pitanja i komentare članica. Istakao je da je prvi TPR Crne Gore omogućio da članice razumiju aktivnosti i izazove sa kojima se Crna Gora suočava u kreiranju i sprovođenju trgovinske, ekonomske i investicione politike. Rekao je da su inicijative koje Crna Gora preduzima od 2012. godine u cilju integracije u multilateralni trgovinski sistem od strane članica ocijenje izuzetno pozitivno. To dokazuje i broj dobijenih pitanja i broj članica koje su uzele učešće na sastanku. Izražavajući zahvalnost svim učesnicima rekao je da se nada da će Crna Gora uzeti u obzir sve komentare članica.

5. ZAKLJUČAK

Prvi pregled trgovinskih politika Crne Gore je bio veoma uspješan i izazvao je veliku pažnju trgovinke zajednice u Ženevi. Sastanak je pokazao da je bez obzira na veličinu i nivo učešća u međunarodnoj trgovini Crna Gora veoma značajna članica Svjetske trgovinske organizacije. Pored toga što su izrazile snažnu podršku aktivnostima Crne Gore u STO-u, članice su pozdravile i aktivnosti koje Crna Gora preduzima u cilju unaprjeđenja trgovinske politike i ekonomskih performansi.

Struktura pitanja je pokazala da su članice zainteresovane za uslove poslovanja u Crnoj Gori i investicioni režim, kao i podsticaje za investitore, ali i za zaštitu prava intelektualne svojine i pravo pružanja finansijskih usluga, što je bila prilika za promociju politika koje se sprovode u ovim oblastima. Pojednostavljene procedure uvoza, izvoza i tranzita je veoma aktuelno pa su članice čestitale Crnoj Gori na suštinski značajnim koracima koji u preduzeti u ovom procesu. Pitanja u dijelu telekomunikacija ukazuju na značaj koji e-trgovina ima trenutno na međunarodnom nivou, kao i da se više aktivnosti u tom dijelu može očekivati u budućnosti.

STO predstavlja institucionalno-pravni okvir međunarodnog trgovinskog sistema u području trgovine robama, uslugama i trgovinskih aspekata intelektualne svojine. Zajedno sa Svjetskom bankom i Međunarodnim monetarnim fondom STO čini treći najvažniji stub savremenog multilateralnog sistema. Osim što je pregled trgovinskih politika sprovodi sa ciljem praćenja primjene obaveza koje proizlaze iz relevantnih STO Sporazuma i obaveza preuzetih u pristupnim pregovorima i veoma je važan instrument za unaprjeđenje transparentnosti, članice koriste proces, između ostalog, i u cilju sagledavanja uslova i mogućnosti, koji mogu biti od interesa za biznis zajednice.